

Studia Biblica Slovaca

1/2012

4

Ročník 4

2012

Číslo 1

Studia Biblica Slovaca

Obsah

Štúdie

Claudio Giovanni BOTTINI OFM
Lukášova teológia, retrospektíva a aktuálne pozície 1-19

Jozef JANČOVIČ - Dagmar KRÁĽOVÁ
Literárna efektívnosť Lukášovho evanjelia pre integrálny
pohľad na človeka 20-34

Reflexie

Blažej ŠTRBA
Treba uznať prínos 35-42

Recenzie 43-44

Oznamy 45-46

ISSN 1338-0141

www.biblica.sk

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník IV (2012), číslo 1

Vydáva Univerzita Komenského v Bratislave, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Kapitulska 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510

Rediguje: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Peter FEDOR (Lubica) – Juraj FENÍK (Košice) – Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Prešov) – Jozef JANČOVIČ (Bratislava) – Róbert LAPKO (Košice) – Milan SOVA (Bratislava) – Peter ŠOLTÉS (Oestrich-Winkel, D) – Jozef TIŇO (Bratislava) – František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) – Pavol VILHAN (Badín) – Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Výkonný redaktor: Martina Korytiaková

Jazyková úprava: Elena Slaná

Obálka: Martin Kňazek

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries: Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 22 42, redakcia@biblica.sk, www.biblica.sk, František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@centrum.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe (disketou alebo pripojeným dokumentom e-mailu, podľa možnosti v Microsoft Word formáte s typom písma Times New Roman) alebo vo vytlačenej forme (A4, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné typy písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v BibleWorks, tak upresniť aké. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov, jeho anglickou verziou a zoznamom bibliografie. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov.

Objednávku posilať na adresu redakcie alebo na kniznica@xaver.sk.

Bankové konto: 4008274864/7500, IBAN: SK28 7500 0000 0040 0827 4864

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia. Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 5,- €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Contents

Treaties

- Claudio Giovanni BOTTINI OFM*
Luke's theology, retrospective and current position 1-19
- Jozef JANČOVIČ - Dagmar KRÁĽOVÁ*
Literary efficiency of Luke's Gospel for the integral vision of man .. 20-34

Reflections

- Blažej ŠTRBA*
To acknowledge the benefits 35-42
- Reviews** 43-44
- Communications and references** 45-46

Lukášova teológia, retrospektíva a aktuálne pozície

*Claudio Giovanni Bottini OFM**

Záujem o Lukášovo dielo (Evanjelium podľa Lukáša a Skutky apoštolov = Lk-Sk) nikdy nechýbal u bádateľov v oblasti novozákonnej exegézy a koreňov kresťanstva. Inak tomu ani nemohlo byť, ak si uvedomíme, že Evanjelium spolu so Skutkami apoštolov tvoria viac ako štvrtinu celého Nového zákona.

Napriek tomu sa len od päťdesiatych rokov minulého storočia začalo jasne hovoriť o „Lukášovej teológii“. Nešlo samozrejme o náhly úkaz. Aj keď onou iskrou pre samotnú explóziu lukášovskej teológie bol Ph. Vielhauer¹, k zbieraniu výbušného materiálu – aby sme zostali pri metafore – a k príprave ovzdušia prispeli rôzne etapy poznačené štúdiom synoptikov, zvlášť Lukášovho evanjelia a Skutkov apoštolov.

Vďaka osobitným príspevkom k téme, dnes už nie je ťažkou úlohou urobiť si prehľad interpretácie Lukášovho diela. W. Gasque² a M. Rese³ sledovali dejinný profil interpretácie, jeden Skutkov a druhý Evanjelia, od druhého storočia až podnes. V určitých pohľadoch nápadne podobné monografie od F. Bovona⁴ a E. Rasca⁵ sledovali vývoj výskumu teológie

* Katolícke biblické dielo (so sídlom vo Svite) pozvalo na Slovensko prof. Giovanniho Claudia Bottiniho OFM, ktorý v dňoch 14. – 18. marca 2012 vystúpil na rôznych miestach (Bratislava, Badín, Spišská Kapitula a Lendak) s niekoľkými prednáškami. Prednášku publikovanú v tomto čísle preložil z talianskeho originálu SSDr. Pavol Vilhan, PhD.

¹ VIELHAUER, Zum 'Paulinismus' der Apostelgeschichte, 1-15. Autorom ilustrácie je E. RASCO, *La teología de Lucas: origen, desarrollo, orientaciones*, 29.

² GASQUE, W. Ward: *A History of the Criticism of the Acts of the Apostles*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1975.

³ RESE, Das Lucas-Evangelium, 2258-2328.

⁴ BOVON, François : *Luc le théologien. Vingt-cinq ans de recherches (1950-1975)*, Neuchâtel – Paris: Delachaux & Niestlé, ²1988.

⁵ Porov. pozn. 1.

Lukášovho diela od počiatku až do prvej polovice sedemdesiatych rokov minulého storočia.

1 Smerom k „Lukášovej teológii“

Všetci vyššie spomenutí autori sa zhodujú v tom, že zverejnenie Vielhauerovho článku v roku 1950⁶ a štúdií H. Conzelmana v rokoch 1952⁷ a 1954⁸ boli referenčnými bodmi pre akúkoľvek reč na tému teológie Lk-Sk. Gasque hodnotí Conzelmannov Stred času (*Die Mitte der Zeit*) a Vielhauerov článok za „príspevky, ktoré udali tón väčšine súčasnej diskusie“⁹. Rasco nazýva Vielhauerov článok „poistkou skutočnej explózie lukášovskej teológie“ a Conzelmannovu monografiu zasa „prvým dielom, ktoré sa metodologicky sústreďuje na štúdium redakcie jedného z autorov Nového zákona, a nepochybne za najdôležitejšiu knihu najnovších čias o Lukášovi“¹⁰. Bovon píše, že rok 1950 „predstavuje skutočný prelom v štúdiu Lukáša“¹¹. Rese potvrdzuje, že „krátky dokument“ Vielhauera tvorí „východisko pre modernú diskusiu“¹².

Jednako treba upresniť, že E. Käsemann tesne predtým formuloval závažné tvrdenia vzhľadom na tému ekzeziológie v Lk-Sk. Uvádžam niektoré najvýznamnejšie z nich na pochopenie myšlienky autora:

Bol to Lukáš,... ktorý ako prvý presadzoval proto-katolícku teóriu o tradícii a legitímnosti... Apokalyptický sen najranejšieho kresťanstva židovského pôvodu sa rozbil na rozrastajúcej sa pohanskej cirkvi a v neposlednom rade na Pavlovi, avšak jeho myšlienky sa rozšírili prostredníctvom žido-kresťanskej diaspóry na helenistickej pôde a teraz sa objavujú v novej podobe v proto-katolíckom chápaní cirkvi ako spásnej ustanovizne. Namiesto apokalyptiky nastupuje teológia dejín, ktorá sa zviditeľňuje predovšetkým v úryvkoch zo Skutkov apoštolov. Ich charakteristickou črtou je téza o historickej kontinuite dejín spásy... Tu už Kristov kríž nie je *skandalon* (pohoršenie), ale zlý úmysel Židov, ktorý Boh citelným a viditeľným spôsobom napravil

⁶ Porov. pozn. 1.

⁷ CONZELMANN, Zur Lukasanalyse, 16-33.

⁸ CONZELMANN, *Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1954.⁷1977.

⁹ GASQUE, *A History*, 283.

¹⁰ RASCO, *La teología*, 29, 35.

¹¹ BOVON, *Luc le théologien*, 7.

¹² RESE, *Das Lukas-Evangelium*, 2300.

na Veľkú noc. Cirkev zasa predstavuje skutočný cieľ dejín vyjadrený povznášajúcimi pojmami... *Theologia gloriae* (teológia slávy) teraz nastupuje na miesto *theologia crucis* (teológie kríža).¹³

Ide o konferenciu, ktorú mal Käsemann v roku 1949, no tieto myšlienky už prezentoval vo viacerých publikáciách¹⁴.

Vplyvný Vielhauerov článok Zum 'Paulinismus' der Apostelgeschichte („O ‚pavlinizme‘ v Skutkoch apoštolov“) porovnáva v štyroch presných bodoch teológiu „lukášovského Pavla“, ako ju podávajú Skutki apoštolov, s teológiou „Pavla historického“, ako ho predstavujú listy Rimanom, Galat'anom a Korint'anom.

Z porovnania témy prirodzenej teológie (úplne založenej na štúdiu Sk 17 M. Dibeliom¹⁵) vyplýva, že myšlienky Pavlovej reči na Areopágu sú v podstate odvodené z helenizmu; toto myslenie odráža jasný nepavlovský postoj voči pohanskému náboženstvu; v jeho reči sa nedajú nájsť známky Pavlovej prirodzenej teológie: dôraz sa kladie na ľudský hriech a Boží hnev a na pojmy hriechu, milosti a kríža. Oveľa viac než k Pavlovi sa reč zo Sk 17 približuje k apologétom druhého storočia.

Na tému Zákona Vielhauerom začaté porovnanie ešte viac zvýraznilo kontrast medzi Pavlom a Lukášom. Misijná metóda Pavla, ktorý vždy kázal najprv v synagóge a len potom sa obracal na pohanov (porov. Sk 13,14.46-48), jeho podriadenosť autoritám v Jeruzaleme, Timotejova obriezka (Sk 16,3), šírenie apoštolských rozhodnutí (16,4), zloženie sľubu (18,18), cesty do Jeruzalema so zámerom zúčastniť sa židovských sviatkov (18,21; 20,16), súhlas s Jakubovou radou ohľadom zrušenia nazirejského sľubu pre štyroch členov jeruzalemskej komunity (21,23-26), trvanie na farizejskej totožnosti (23,6; 26,5) a tvrdenie, že je v putách len pre nádej vzkriesenia z mŕtvych (23,6) sú pre Vielhauera všetko body, v ktorých sa lukášovský Pavol zdá byť úplne

¹³ KÄSEMANN, *Ufficio e comunità nel Nuovo Testamento*, 26-27.

¹⁴ KÄSEMANN, *Aus der neutestamentlichen Arbeit der letzten Jahre*, 195-223, najmä 219; KÄSEMANN, *Probleme neutestamentlicher Arbeit in Deutschland*, 133-152, najmä 141; KÄSEMANN, *Die Johannesjünger von Ephesus*, 144-154; KÄSEMANN, *Il canone neotestamentario fonda l'unità della chiesa?*, 58-68; KÄSEMANN, *Eine Apologie der urchristlichen Eschatologie*, 272-296, najmä 279; KÄSEMANN, *Il problema del Gesù storico*, 30-57, najmä 41-42; KÄSEMANN, *Neutestamentliche Frage von heute*, 1-21.

¹⁵ DIBELIUS, *Paulus auf dem Areopag*, 29-70.

lojálny voči Zákonomu a v úplnom kontraste s historickým Pavlom, ktorý s ním naopak polemizuje (porov. napríklad list Galat'anom).

Aj Sk 13,38-39 ako jediný zjavný odkaz na ospravedlivenie v Pavlových rečiach, vyzdvihujú ten istý kontrast na tému Zákona. Podľa Vielhauera v tomto úryvku sa ospravedlivenie pripodobňuje odpusteniu hriechov a chápe sa tak v úplne negatívnom zmysle. Toto Pavol nikdy nerobil. Okrem toho sa zmienka „odpustenie hriechov“ nenachádza nikde vo veľkých listoch, ale skôr v Kol 1,14 a v Ef 1,7; v Sk 13,38 má ten istý význam, ktorý sa nachádza v Petrových rečiach (2,38; 3,19; 5,31; 10,43) a spája sa s mesiášstvom a Ježišovým vzkriesením bez toho, žeby bola reč o jeho smrti. Tento spôsob chápania ospravedlivenia sa odvodzuje z lukášovského chápania Zákona a nemá v sebe nič pavlovské. Lukáš ako Grék a pohano-kresťan ďalšej generácie, nikdy nemal skúsenosť so Zákonom ako cestou k spáse a preto nedokázal pochopiť jednak radikálnu pavlovskú antitézou medzi Zákonom a Kristom, a ani konflikt, ktorý zaťažoval prvotnú Cirkev na tému Zákona. Takto zatiaľ čo Lukáš hovorí o nedostatočnosti Zákona, Pavol hovorí o ciele Zákona, ktorým je Kristus (Rim 10,4).

Ešte jasnejší rozdiel medzi Lukášom a Pavlom badá Vielhauer na poli kristológie. V Skutkoch sa Pavlovo poslanstvo vyjadruje väčšinou všeobecnými pojmami: „kráľovstvo“ alebo „Božie kráľovstvo“ (Sk 19,8; 20,25; 28,23-31); Ježiš (19,13; 22,18); „mŕtvy Ježiš, o ktorom Pavol tvrdí, že žije“ (25,19); „svedčil si o mne“ (23,11); „Ježiš a zmŕtvychvstanie“ (17,18). Obsah Pavlovho kázania sa často vyjadruje ako „celá Božia vôľa“ (20,27), „evanjelium Božej milosti“ (20,24), pokánie a obrátenie (26,20; porov. 20,21), predpoveď Zákona a prorokov a nádej otcov na vzkriesenie z mŕtvych (23,6; 24,14-15; 26,6-8; 28,20). Jedinými dvoma úryvkami obsahujúcimi širšie kristologické tvrdenia sú 13,16-43 a 26,22-23. Podľa Vielhauera pozorný rozbor ukazuje, že odrážajú kristológiu, ktorá nebola vyvinutá v prvotnej Cirkvi a nie je v nich nič typicky pavlovské ani lukášovské. V „adopcionistickej“ kristológii lukášovského Pavla sa nehovorí nič o pre-existencii Krista, obľúbenej historickým Pavlom, ani sa v nej nenachádza stopa po jeho soteriológii, to jest o spáse naplno uskutočnenej Kristovým krížom. Ježišovo ukrižovanie, najmä podľa tvrdení z reči v Sk 13 je súdnickou chybou a hriechom Hebrejov, ktorí napriek Písmu nespoznali Ježišovo mesiášstvo. Moc povýšeného Mesiáša, ktorá sa vyjadruje v usmerňovaní poslania Cirkvi prostredníctvom jeho Ducha (13,2; 16,6-7) a v zázrakoch konaných v jeho „mene“, sa naplní len vo chvíli parúzie (3,19-21).

Potom, čo sme doteraz zistili o primárno pavlovskom obsahu Pavlových rečí v Skutkoch je pochopiteľné, že Vielhauerovo porovnanie na tému eschatológie nemôže byť v neprospech Lukáša. Podľa Vielhauera lukášovský Pavol kladie eschatológiu na okraj ako nádej na zmŕtvychvstanie a vieru v návrat Krista ako sudcu sveta (17,30-31), a z tohto hľadiska ako motív pozvania k obráteniu. Zo stredu Pavlovej viery bola eschatológia vytlačená na koniec a stala sa z nej téma o „posledných veciach“. A to ešte nie je všetko. Vielhauer tvrdí, že Lukáš sa neodlišuje len od Pavla, ale aj od prvej Cirkvi, ktorá v bezprostrednej budúcnosti očakávala Kristov návrat, vzkriesenie z mŕtvych a koniec sveta, a uvažovala o parúzii ako o počiatku novej doby alebo veku. Pavol, ktorý žil v očakávaní blízkeho príchodu parúzie nachádzal v tejto skutočnosti motív pre svoje poslanie a v podstate podľa neho usporadúval svoj vzťah k svetu v duchu morálky „akoby nie“ (1Kor 7,29-31). Lukáš naopak chápe históriu ako neustály proces dejín spásy, kde sa parúzia presúva do vzdialenej budúcnosti, zatiaľ čo sa Cirkev zakoreňuje v dejinách a vo svete, a pripravuje sa na dlhé obdobie života a rozmachu.

Samotný fakt, že Lukáš napísal Skutky apoštolov, sa považoval za dôkaz o rozdielnosti pohľadov Pavla a tretieho evanjelistu. Dokiaľ kresťania očakávali blížiaci sa koniec sveta, nijako sa nezaujímal o vlastné dejiny. Podľa Vielhauera Lukáš odhaľuje svoju koncepciu dejín spásy ako histórie, majúť na zreteli posvätný príbeh o Ježišovi, o Ježišových svedkoch, o misionároch a spoločenstvách. Prostredníctvom Evanjelia a Skutkov vlastne píše časť histórie ako dejín spásy a preto predstavuje dejiny spásy ako časť histórie. Touto historiografickou víziou sa už Lukáš neradí do prostredia prvej kresťanskej generácie, ale do prostredia tvoriacej sa prvej katolíckej cirkvi. Toto zdôrazňovanie dejín spásy, na rozdiel od perspektívy Pavla a prvej kresťanskej generácie, vytvára pre Vielhauera podstatný aspekt Lukášovej teológie.

Záverom, podľa Vielhauera, „pavlinizmus“ v Skutkoch apoštolov neznamená nič viac než horlivosť v univerzálnom poslaní k pohanom a uctievanie najväčšieho misionára národov, inak sa tam nenachádza žiadna špecificky pavlovská myšlienka. Kristológia autora Skutkov je pred-pavlovská, zatiaľ čo prirodzená teológia, pojem Zákona a eschatológie sú po-pavlovské.

Vo Vielhauerovom myslení možno jasne cítiť vplyvy M. Dibelia (1883-1947) a F. C. Overbecka (1837-1905), ako aj problematiku, na ktorú upozornil F. C. Baur (1792-1860) v polovici 19. storočia. Jednako však jeho postoj nie je dôležitý ako cieľový bod interpretačného prúdu alebo ako znovunastolenie

týmto prúdom navrhovanej kritickej tézy, ale ako východiskový a referenčný bod pre celý nasledujúci výskum v teológii Lk-Sk.

Kritické čítanie Vielhauerovho článku odhaľuje množstvo svojvoľných tvrdení a nepodložených exegetických predpokladov, a možno aj nesprávnych uzáverov. Gasque tvrdí, že je ťažké nájsť lepší príklad predpojatého kritickeho výskumu na ilustráciu nesprávnej metodológie a teologickej odchýlky. „A predsa – pokračuje Gasque – tento obrovský vplyv, ktorý dosiahol stručný a možno povedať aj nesprávne pochopený mysliteľ vo vedeckom svete Nového zákona, vzbudzuje úžas... Pre nestranného pozorovateľa je dostatočne zrejmé, že Vielhauer predpokladá to, čo treba ešte dokázať. V opačnom prípade treba pochybovať, či jeho chápanie ‚ozajstného Pavla‘ nie je len výsledkom predstavivosti pod vplyvom existencialistickej exegézy. Je možné tvrdiť, že podľa tohto mysliteľa sú Lukášov Pavol i historický Pavol v podstate viac Vielhauerovskými Pavlami, než predstaviteľmi Pavla zo Skutkov a Pavla z listov.“¹⁶

Conzelmannova¹⁷ monografia, pri systematickom použití metódy dejín redakcie, sa snaží osvetliť základné črty teologického videnia Lukáša.

Ten tvrdí, že Lukáš nepatrí k prvej kresťanskej generácii a že nemal osobný kontakt s nikým z prvých učeníkov. Autora Lk-Sk teda netreba stotožňovať s Lukášom podľa tradície, ani s nikým zo spoločníkov na Pavlových cestách. Ide skôr o člena tretej kresťanskej generácie, ktorý hľadá na „počiatok“, čiže zrod Cirkvi, ako na niečo jedinečné a neopakovateľné. Základným problémom, s ktorým sa on a jeho generácia musela vysporiadať, bola oneskorená parúzia. Preto sa písaním Evanjelia a Skutkov hľadalo riešenie tohto zásadného problému neuskutočneného návratu Pána a to sa docielilo sformulovaním filozofie dejín.

Conzelmann rozvrhol program dejín spásy na tri epochy alebo časy, v ktorých sa uskutočňuje Boží plán, od stvorenia až po parúziu: (1) čas Izraela (Zákona a Prorokov), ktorý sa končí službou Jána Krstiteľa (Lk 16,16 „Zákon a Proroci až po Jána: odteraz sa ohlasuje Božie kráľovstvo a každý sa má snažiť doň vojsť“); (2) čas Ježišovej služby ako „stredobod“ dejín (4,16-20 a Sk 10,38); a (3) čas Cirkvi (Ducha Svätého), čiže epochu od nanebovystúpenia až po Kristov druhý príchod.

¹⁶ GASQUE, *A History*, 287-288.

¹⁷ Porov. pozn. 8.

Takto bol Lukáš podľa Conzelmana prvý, kto sa zamýšľal nad dejinami Cirkvi a navrhol, že Cirkev nemusí čakať na parúziu ako na blížiacu sa udalosť. Čiže čas čakania a nádeje na Pánov návrat nadobúda pozitívny význam, pretože nahrádza jednu z epoch dejín spásy, v ktorej Boh pôsobí vo svete prostredníctvom Cirkvi.

2 Hodnotenia a výsledky

Na základe tohto prieskumu možno konštatovať, že len čo sa začala rýsovať Lukášova teológia prostredníctvom štúdia redakcie, vzniesli sa voči nej prvé výhrady a kritika. Táto skutočnosť nemohla ostať bez dôsledkov, pretože išlo o kritické hodnotenia týkajúce sa nielen vzťahu Lukáš-Pavol, ale spochybňovali aj problém kánona, pastoračného života, ohlasovania v Cirkvi a chápania proto-katolicizmu¹⁸.

Otázky, ktoré títo priekopníci v štúdiu lukášovskej teológie riešili, sa priamo alebo nepriamo stali podnetom pre obrovský bibliografický rozkvet. V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch vedci kritizovali, potvrdzovali alebo upravovali rozličné interpretácie, pričom niekedy zvyšovali tón diskusie najmä v radoch protestantských autorov. Takže ak Käsemann v roku 1960 hovoril o „pálčivom lukášovskom probléme“¹⁹, W. C. van Unnik v roku 1968 písal, že lukášovské dielo sa stalo „búrlivým centrom súčasného vedeckého výskumu“²⁰ a W. G. Kümmel v roku 1970 nazval svoj článok: „Lukáš obžalovaný súčasnou teológiou“²¹. V roku 1976 C. H. Talbert významne hovorí o ešte „pohyblivých pieskoch“ vzhľadom na štúdiá Lukáša²². Nemožno sa teda čudovať, že ku koncu sedemdesiatych rokov došlo k diskusii s použitím výrazu „lukášovská otázka“²³.

¹⁸ Pre kontroverziu, ktorú v týchto otázkach podnietil Vielhauerov článok a ktorej protagonisti boli okrem samotného Vielhauera aj vedci ako Bauernfeind, Andersen a Harbsmeier, porov. odvolávky v HÄNCHEN, *Die Apostelgeschichte*, 61, pozn. 4; RASCO, *La teología*, 30-31, pozn. 84; 147-148, pozn. 433-434. O „proto-katolicizme“, porov. TURRO, *Canonicità*, 94-96; FUSCO, *Sul concetto di protocattolicesimo*, 401-434.

¹⁹ KÄSEMANN, *Vorwort*, 8.

²⁰ VAN UNNIK, *Luke-Acts*, 15-32.

²¹ KÜMMEL, *Luc en accusation dans la théologie contemporaine*, 265-281.

²² TALBERT, *Shifting Sands*, 381-395.

²³ PANIMOLLE, *Il discorso di Pietro all'assemblea apostolica*, 269.

Práve spomínaný Kümmelov článok zhrnul v piatich bodoch „obžaloby“ vznesené voči Lukášovej teológii, ktoré sa dajú vysloviť schematicky nasledovným spôsobom.

(a) Lukáš prehliada očakávanie blížiaceho sa príchodu Božieho kráľovstva a následne sa nezaujíma o časy a chvíle konca, ale nahrádza meškanie parúzie útekem k dejinám spásy v troch časoch.

(b) Lukáš buď nepochopil alebo zmiernil význam a spásonosný dosah Ježišovej smrti.

(c) Lukáš je iniciátorom alebo predstaviteľom proto-katolicizmu, pričom zaradil Ježišov život do minulosti, preniesol absolútnu hodnotu na apoštolskú tradíciu ako na jedinú prístupovú cestu k Ježišovi, apoštolov považoval za záruku evanjeliovej tradície a obhajoval predstavu postupnosti založenej na apoštoloch.

(d) Lukáš, stimulovaný svojou tendenciou vytvárať dejinné záruky a dávať veci do historického kontextu verí, že možno poskytnúť záruky pravdy a nevyhnutnosti viery, a tak chce svojím dielom odovzdať takéto záruky ďalším, pričom tým upúšťal od pôvodného kerygmatického zmyslu Ježišovej tradície.

(e) Pri písaní dejín prvotnej kresťanskej komunity, a potom ako prehovoril o živote, diele a smrti Ježiša, Lukáš odhaľuje svoje nepochopenie kerygmy, zrieka sa apokalyptickej eschatológie a bez určenia dátumu aktualizuje koniec sveta.

Ten istý Kümmel sa v druhej časti svojho článku zaoberá bod za bodom odpoveďou na kritiky nasmerované voči lukášovskej teológii, odkazujúc aj na mnohých autorov, ktorí ju napádali. S úmyslom dať čo najúplnejší restrospektívny pohľad by som chcel poukázať na to, aké sú črty alebo súčasné orientácie vo výskume lukášovského diela všeobecne a osobitne jeho teológie²⁴.

(a) Súčasné bádanie prispelo k prekonaniu možnosti zaťažujúcej interpretáciu Lukáša od 19. storočia, čiže stavaniu možnosti alebo aspektu tzv. tendenčnej kritiky („Tendenzkritik“), ktorá sa zaoberala štúdiom „tendencie“ alebo osobitným teologickým pohľadom v historickom kontexte prvotného kresťanstva, do kontrastu voči metóde literárnej kritiky alebo kritiky prameňov. Dnes sa všeobecne uznáva, že nemožno dosiahnuť žiaden pokrok v štúdiu Lukášovho diela bez presného určenia vzťahu medzi tradíciou a redakciou.

²⁴ K týmto údajom porov. RESE, *Neuere Lukas-Arbeiten*, 227-228; *Das Lukas-Evangelium*, 2312-2313; RICHARD, *Luke*, 3-15; FUSCO, *Atti degli Apostoli*, 128-137.847-851.

(b) Podobný súhlas medzi vedcami sa v súčasnosti nachádza v tvrdení, že autor lukášovského diela nebol iba obyčajným redaktorom alebo zberateľom, ale aj teológom.

(c) Zosilnela mienka, že Lukášovo evanjelium a Skutky apoštolov sú súčasťou jedného diela a väčšina dnešných výskumov sa odvoláva súčasne na obidva spisy.

(d) V najnovšej dobe sa medzi bádateľmi dvíha kritika alebo výhrady vzhľadom na metódu dejín redakcie, ktorej použitie musí byť doplnené o ďalšie metódy.

(e) Od kritického, ba až negatívneho hodnotenia Lukášovej teológie motivovaného väčšinou konfrontáciou s pavlovskou teológiou, sa prešlo k veľmi pozitívnemu samostatnému pohľadu.

3 Aktuálne výskumy a štúdium

O súčasnom stave výskumu môžem povedať, že z teologického pohľadu vlastného našej úvahe, nechýba určitá vzácna syntéza, najmä u P. Pokorného²⁵ študujúceho celé lukášovské dielo, a ešte u J. B. Greena študujúceho Evanjelium²⁶. Nemožno nespomenúť aj tie, ktoré boli vypracované naratívnu metódou vedcami ako J.-N. Aletti²⁷, G. Wasserberg²⁸, C. H. T. Fletscher-Louis²⁹ a G. Segalla³⁰. Obmedzený prehľad tvorby tohto typu na tému lukášovskej teológie je dostupný aj v taliančine³¹.

²⁵ POKORNÝ, Petr: *Theologie der lukanischen Schriften*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998.

²⁶ GREEN, Joel B.: *The Theology of the Gospel of Luke* (NT Theology), Cambridge: University Press, 1995.

²⁷ ALETTI, Jean-Noël: *Il racconto come teologia. Studio narrativo del terzo Vangelo e degli Atti degli Apostoli*, Bologna: Dehoniane, 1996.

²⁸ WASSERBERG, Günter: *Aus Israels Mitte-Heil für die Welt. Eine narrativ-exegetische Studie zur Theologie des Lukas* (BZNW 92), Berlin: Walter de Gruyter, 1998.

²⁹ FLETSCHER-LOUIS, Crispin H. T.: *Luke-Acts. Angels, Christology and Soteriology* (WUNT 2.94), Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1997.

³⁰ SEGALLA, Giuseppe: La memoria teologica di Gesù nell'opera storica di Luca (Vangelo e Atti). In: Giuseppe SEGALLA: *Teologia biblica del Nuovo Testamento* (Logos. Corso di Studi Biblici 8/2), Leumann (Torino): Elledici, 2006.

³¹ Jeho autorom je odborník na Lukášovo evanjelium: TREMOLADA, La teologia di Luca, 59-108.

Najväčší záujem si zasluhuje majstrovská syntéza F. Hahna³², ktorá kladie veľkú pozornosť na obsah textov. Rovnako zaujímavé je aj kritickejšie dielo od U. Schnelle³³, nevynímajúc dielo H. Hübnera³⁴, ktoré sa v podstate opiera o použitie Písma alebo Starého zákona v oboch Lukášových dielach. Od toho totiž závisí dejinno-spásny princíp „prisľúbenia a naplnenia“, ktoré použil na usporiadanie rozprávania v dvoch zväzkoch do jednotného diela, ako to potvrdzujú solídne výskumy na túto tému (pozri J. A. Fitzmyer a C. A. Evans – J. A. Sanders; D. Rusam³⁵).

Na tieto výskumy nadväzuje základná téza, s ktorou sa stotožňujem a vykladám ju v knihe z roku 1992 opätovne vydanej pred niekoľkými mesiacmi a doplnenej o doslov (Introduzione all'opera di Luca. Aspetti teologici, Jerusalem 1992; 2011). Nadväzujúc na priekopnícku prácu C. H. Talberta³⁶, ktorú zavšíl R. C. Tannehill³⁷, som predložil teológiu Lukášovho evanjelia a Skutkov apoštolov akoby išlo o jedno dielo. K tomu ma povzbudil sám autor, ktorý na začiatku Skutkov (1,1) predstavuje svoje Evanjelium ako „prvú reč“ (*ton proton logon*), a k nej potom pridáva „druhú reč“. Táto sa spája s predchádzajúcou rečou prostredníctvom opakovania tematického motívu „spásy“ (*to soterion*) určenej všetkým národom, a svojím umiestnením na konci (Sk 28,28) úmyselne opakuje vyhlásenie, ktorým sa slovami staručkého Simeona začínalo rozprávanie prvej reči („moje oči uvideli tvoju spásu [*to soterion sou*], ktorú si pripravil pred tvárou všetkých národov“: Lk 2,30-31). Ako je známe, tieto slová nachádzajú účinnú odozvu v poverení, ktoré dal vzkriesený Ježiš svojim apoštolom v Lk 24,47 a v Sk 1,8.

Túto očividnú literárnu jednotu alebo jednotný zámer, ktorý sme práve spomenuli, začlenili do svojej vízie aj vydania exegetických zbierok

³² HAHN, *Theologie des Neuen Testaments*, 547-583, bibliografia 818-821.

³³ SCHNELLE, *Theologie des Neuen Testaments*, 431-489.

³⁴ HÜBNER, *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, 120-151.

³⁵ Pozri aj FITZMYER, The Use of the Old Testament in Luke-Acts, 524-538; EVANS, Craig A. – SANDERS, James A. (eds.): *Luke and Scripture. The Function of Sacred Tradition in L-Acts*, Minneapolis: Fortress, 1993; RUSAM, D.: *Das Alte Testament bei Lukas* (BznW 112), Berlin: Walter de Gruyter, 2003.

³⁶ TALBERT, Charles H.: *Literary Patterns*, Missoula: Scholars Press, 1974.

³⁷ TANNEHILL, Robert C.: *The Narrative Unity of Luke-Acts*, 2 vols., Philadelphia: Fortress, 1986.1990.

P. Luomanena³⁸, C. M. Tucketta³⁹ a J. Verheydena⁴⁰, a potvrdili ju aj formálne a literárne analýzy T. Bergholtza⁴¹, ale najmä R. J. Denova⁴². Ten identifikoval prorocké tradície, ktoré Lukáš použil na usporiadanie oboch diel podľa schémy „prisľúbení“ a ich „naplnenia“, čomu aj M. I. Strauss⁴³ venoval osobitnú štúdiu. Jednako je však diskusia ešte otvorená a preveruje sa (pozri: M. C. Persons – R. I. Pervo⁴⁴ a status quaestionis u M. F. Birda⁴⁵). Zdá sa mi, že jednotný autorský zámer (Sk 1,1-3) úplne nevylučuje hypotézu, že mohlo dôjsť k rozhodnému neskoršiemu redakčnému zásahu za účelom zjednotenia obidvoch diel, ktoré vznikli nezávisle od seba a sú literárne odlišné (porov. P. Walters⁴⁶).

V skutočnosti sa toto naplnenie prisľúbení vzťahuje na Ježiša Krista v Evanjeliu (porov. Lk 4,21: *semeron peplerotai he graphe aute* a 24,44: *dei peplerotai panta ta gegrammata... peri emou*) a na jeho ohlasovanie v Skutkoch pre formovanie „Cirkvi“, ako uskutočňovanie Božieho kráľovstva vo svete (porov. Sk 2,1-41 so Sk 13,46-48 a 28,25-28)⁴⁷. Najvýznamnejšou

³⁸ LUOMANEN, Petri (ed.): *Luke-Acts. Scandinavian Perspectives* (SESJ 54), Helsinki: The Finnish Exegetical Society in Helsinki, 1991.

³⁹ TUCKETT, Christopher M. (ed.): *Luke's Literary Achievement* (JSnT.S 116), Sheffield: Academic Press, 1995.

⁴⁰ VERHEYDEN, Joseph (ed.): *The Unity of Luke-Acts* (BETI 112), Leuven: Peeters, 1991.

⁴¹ BERGHOLTZ, Thomas: *Der Aufbau des lukanischen Doppelwerkes. Untersuchungen zum formal-literarischen Charakter von Lukas-Evangelium und Apostelgeschichte* (EHS.T 545), Frankfurt am Main: Peter Lang, 1995.

⁴² DENOVA, Rebeca I.: *The Things Accomplished Among Us. Prophetic Traditions in the Structural Pattern of Luke-Acts* (JSNT.S 141), Sheffield: Academic Press, 1997.

⁴³ STRAUSS, Mark L.: *The Davidic Messiah in Luke-Acts. The Promise and Fulfillment in Lucan Christology* (JSNT.S 110), Sheffield: Academic Press, 1995.

⁴⁴ PERSONS, Mikeal C. – PERVO, Richard I.: *Rethinking Luke and Acts*, Minneapolis: Fortress Press, 1993.

⁴⁵ BIRD, The Unity of Luke/Acts in recent discussion, 425-448.

⁴⁶ WALTERS, Patricia: *The Assumed Authorial Unity of Luke and Acts. A Reassessment of the Evidence* (SNTS.MS 145), Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

⁴⁷ Porov. KORN, Manfred: *Die Geschichte Jesu in veränderter Zeit. Studien zur bleibenden Bedeutung Jesu im lukanischen Doppelwerk* (WunT 2.51), Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1993; BUCKWALTER, Douglas H.: *The Character of Luke's Christology*, Cambridge: University Press, 1996. MATERA, *New Testament Christology*, 49-83.

novinkou vo výskume lukášovskej kristológie je však bezpochyby prehodnotenie jeho teológie kríža (theologia crucis)⁴⁸. Potvrďuje ju zrejmä skutočnosť, že ku trom predpovediam prevzatým z Marka (v Lk 9,18-22.43-45 s 18,31-34), Lukáš pridáva ďalšie tri (12,49-50; 13,31-33 a 17,25) pri svojej „ceste do Jeruzalema“, ktorú dáva opäť do stredu pozornosti, buď preto, aby sponchybnil jej existenciu⁴⁹, alebo preto, aby potvrdil svoju nepochybnú naratívnu genialitu⁵⁰.

Každopádne sa uznáva, že v Skutkoch apoštolov rozhodne prevláda teológia vzkriesenia (theologia resurrectionis)⁵¹. V nich sa totiž stavia do protikladu Ježišova smrť zapríčinená neposlušnosťou židov a systematicky zostavené dielo Boha, ktorý ho navracia k životu prostredníctvom vzkriesenia (Sk 2,22-24; 3,13a-15b; 4,10; 5,30b-31a; 10,38-40; 13,30-31). Teda aj soteriológia v Lk-Sk je opäť rehabilitovaná spravodlivosťou⁵², najmä uznaním spásnej hodnoty, ktorú pripisuje Ježišovej smrti, ako to dokazuje odkaz na Iz 52,13-53,12 (LXX) v oboch dielach (Lk 22,37 = Iz 53,12; Sk 8,32-33 = Iz 53,7-8; porov. tiež Sk 3,13 s ozvenou v Iz 53,11.13). Ale odkaz na „výkupnú krv“ je zrejmy v Sk 20,28 a výrok o jeho „smrti na odpustenie hriechov“ je vyjadrený naratívnu formou v Lk 24,47 (porov. Mt 26,28)⁵³.

V pneumatológii nemáme nové príspevky, jedine opätovné potvrdenie známeho nadšenia v Duchu a jeho diele v Lk-Sk⁵⁴, hoci niektoré výskumy si

⁴⁸ DOBLE, Peter: *The paradox of salvation. Luke's Theology of the Cross* (SNTSMS 87), Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

⁴⁹ Porov. BENDEMANN, Reinhard Von: *Zwischen doxa und stauros. Eine exegetische Untersuchung der Texte des sogenannten Reiseberichts im Lukasevangelium* (BZNW 201), Berlin: Walter de Gruyter, 2001.

⁵⁰ Porov. LÖNING, Karl: *Das Geschichtswerk des Lukas*, Bd I. Israels Hoffnung und Gottesgeheimnisse, Bd II. Der Weg Jesu, Stuttgart: Kohlhammer, 1997.2006; MAYER, Edgar: *Die Reise-erzählung des Lukas (Lk 9,51-19,10). Entscheidung in der Wüste* (EHS.T 554), Frankfurt am Main: Lang, 1996; MATERA, Jesus's Journey to Jerusalem, 57-77.

⁵¹ KNÖPLER, Beobachtungen zur lukanischen theologia resurrectionis, 51-62.

⁵² Porov. HAGENE, Sylvia: *Zeiten der Wiederherstellung. Studien zur lukanischen Geschichtstheologie als Soteriologie* (NTA 42), Münster: Aschendorff, 2003; STEYN, Soteriological Perspectives in Luke's Gospel, 67-99; VAN ZYL, The Soteriology of Acts, 133-160; RUIZ FREITES, Gonzalo A.: *El caracter salvífico de la muerte de Jesús en la narración de San Lucas. Estudio exegético de Lc 23,33-49 desde la perspectiva soteriológica lucana*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2010.

⁵³ KORN, *Die Geschichte Jesu in veränderter Zeit*, 173-258.

⁵⁴ Porov. MENZIES, Robert P.: *The Development of Early Christian Pneumatology, With Special Reference to Luke-Acts* (JSnT.S 54), Sheffield: Academic Press, 1991;

osobitne všímajú „krst v Duchu“, ktorého Kristus prisľúbil tým, čo ho nasledujú (Sk 1,5; porov. Lk 3,16 so Sk 2,1-4)⁵⁵; a najmä na jeho misionársku účinnosť⁵⁶. Je to naozaj Duch, ktorý vedie poslanie apoštolov k národom (8,29; 10,19.44; 11,12; 13,2) a On formuje Cirkev svojou neviditeľnou, ale pôsobivou činnosťou, ktorá premieňa mnoho národov do jedného prostredníctvom toho istého ohlasovania vyvolávajúceho vieru v tých, čo ho počúvajú. (porov. 2,1-21). Je to vždy ten istý Duch, čo ju vedie v teoretickom a praktickom rozhodovaní, ktoré upevňuje jej jednotu (Sk 15,28). Preto nie je chybou hovoriť o „Cirkvi Ducha“ a o „Duchu Cirkvi“⁵⁷.

Týmto spôsobom sme vyslovili všetko podstatné aj o ekleziológii, ktorou sa zaoberajú niektoré solídne syntézy podľa tradičnej metódy⁵⁸ a zopár nových výskumov o jej ustanovení ako „Božieho ľudu“ vo svetle Písma⁵⁹. Avšak o relevantnosti tohto označenia pretrváva zásadná exegetická pochybnosť: iba v Sk 18,30 sa budúci veriaci označujú ako *laos*. A to je málo na obhajovanie takej dejinno-spásnej kategórie pre definíciu „Cirkvi“, ktorá sa objavuje ako taká od začiatku svojho formovania (Sk 5,11; 8,1 9,31; porov. 15,4.22). Teda problém teologického vzťahu k „Izraelu“ je ešte otvorený a môže sa naznačiť nasledujúcou otázkou: Je formovanie Cirkvi nádejnou „obnovou Izraela“? (pozri Sk 1,6 s 15,15-17 = Am 9,11-12 [LXX]; ale proti Sk 3,21). No mohli by sme sa tiež pýtať: Nahradila Cirkev Izrael? Nie!⁶⁰. Napriek tomu sa zdá, že Lukáš to naznačuje⁶¹.

BONNAH, George K. A.: *The Holy Spirit. A Narrative Factor in the Acts of the Apostles* (SBB 58), Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2007.

⁵⁵ KIM, Hee-Seong: *Die Geisttaufe des Messias. Eine kompositionsgeschichtliche Untersuchung des lukanischen Doppelwerkes. Ein Beitrag zur Theologie und Intention des Lukas* (KEK I,3), Göttingen: Lang, 1996.

⁵⁶ Porov. PENNY, John M.: *The Missionary Emphasis of Lucan Pneumatology* (JPhT.S 12), Sheffield: Academic Press, 1997.

⁵⁷ Porov. SÖDING, Geist der Kirche-Kirche des Geistes, 16-67.

⁵⁸ Napríklad ROLOFF, *Die Kirche im Neuen Testament*, 190-221; KAMPLING, *Erinnernden Anfang*, 139-160.

⁵⁹ RHEINHARDT, Wolfgang: *Das Wachstum des Gottesvolkes. Untersuchungen zum Gemeindegewachstum im lukanischen Doppelwerk auf dem Hintergrund des Alten Testaments*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1995.

⁶⁰ Porov. EISEN, Ute E.: *Die Poetik der Apostelgeschichte. Eine narratologische Studie* (NTOA 58), Fribourg: Academic Press, 2006; RAVENS, David: *Luke and the Restoration of Israel* (JSNT.S 119), Sheffield: Academic Press, 1995.

⁶¹ Pozri MOESSNER David P. (ed.): *Jesus and the Heritage of Israel. Luke's*

Týmto sme sa dostali k eschatológii a teda k pojmu „Božieho kráľovstva“ (*basileia tou theou*), ktoré je opäť predmetom výskumu⁶², a zostáva najuniverzálnejšou kategóriou lukášovskej teológie, pretože Boh v ňom plánoval zhromaždiť všetky národy podľa svojho spásneho plánu⁶³. To sa objavuje už v citovanom Lk 2,29-30, ako aj v Lk 3,6, ktorý cituje Iz 40,5 (LXX): „každé telo uvidí Božiu spásu“, spolu s Lk 24,47, kde sa píše, že ohlasovanie *metanoie* na odpustenie hriechov je určené všetkým národom (*panta ta ethne*), so Sk 1,8, kde Ježiš pozýva k vydávaniu svedectva „až po samý kraj zeme“ a Sk 28,28, kde Pavol slávnostne vyhlasuje: „Nech je vám teda známe, že sa táto Božia spása posielala pohanom. Oni budú počúvať“. A to sa dialo ohlasovaním „Božieho kráľovstva“(!) (28,31)⁶⁴.

Pokiaľ sa niekto zaujíma o Lukášovu etiku, ktorej som sa venoval len nepriamo (istý recenzent ma za to aj kritizoval!), má možnosť nájsť užitočné podnety i v taliančine⁶⁵.

Ako možno vidieť, cesta, ktorú súčasný výskum podnikol preto, aby objavil a definoval špecifickú Lukášovu teológiu, nebola ani krátka ani jednoduchá. Mnohé názory prijímajú a zdieľajú všetci alebo väčšina vedcov, iné zostávajú otvorené na diskusiu a na ďalšie štúdium posolstva Lukáša, ktorý je fascinujúcim a inšpirujúcim rozprávačom – teológom Nového zákona.

Narrative Claim Upon Israel's Legacy, Harrisburg: Trinity Press International, 1999.

⁶² PRIEUR, Alexander: *Die Verkündigung der Gottesherrschaft. Exegetische Studien zum lukanischen Verständnis von basileia tou theou* (WUNT 2.89), Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1996.

⁶³ SQUIRES, John T.: *The Plan of God in Luke-Acts* (SNTSMS 76), Cambridge: Cambridge University Press, 1993.²1998.

⁶⁴ Porov. LANE, Thomas J.: *Luke and the Gentile Mission. Gospel Anticipates Acts* (EHS.T 571), Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996; MEEKS, James A.: *The Gentile Mission in Old Testament Citations in Acts: Text, Hermeneutic, and Purpose* (LNTS 385), London: T&T Clark, 2008.

⁶⁵ Pozri aj štúdie od SEGALLA, Etica ed escatologia futura, 165-178 a SEGALLA, L'etica narrativa per modelli in Luca-Atti, 163-214.

Zoznam použitej literatúry

- ALETTI, Jean-Noël: *Il racconto come teologia. Studio narrativo del terzo Vangelo e degli Atti degli Apostoli*, Bologna: Dehoniane, 1996.
- BENDEMANN, Reinhard Von: *Zwischen doxa und stauros. Eine exegetische Untersuchung der Texte des sogenannten Reiseberichts im Lukasevangelium* (BZNW 201), Berlin: Walter de Gruyter, 2001.
- BERGHOLTZ, Thomas: *Der Aufbau des lukanischen Doppelwerkes. Untersuchungen zum formal-literarischen Charakter von Lukas-Evangelium und Apostelgeschichte* (EHS.T 545), Frankfurt am Main: Peter Lang, 1995.
- BIRD, Michael F.: The Unity of Luke/Acts in recent discussion, *JSNT* 29 (2007) 425-448.
- BONNAH, George Kwame Agyei: *The Holy Spirit. A Narrative Factor in the Acts of the Apostles* (SBB 58), Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2007.
- BOVON, François: *Luc le théologien. Vingt-cinq ans de recherches (1950-1975)*, Neuchâtel – Paris: Delachaux & Niestlé, ²1988 (s aktualizáciou až do roku 1983).
- BUCKWALTER, H. Douglas: *The Character of Luke's Christology*, Cambridge: University Press, 1996.
- CONZELMANN, Hans: *Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1954, ⁷1977.
- CONZELMANN, Hans: Zur Lukasanalyse, *ZThK* 49 (1952) 16-33, reprint In: Georg Braumann (ed.): *Das Lukas-Evangelium. Die redaktions- und kompositionsgeschichtliche Forschung*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1974, 43-63.
- DENOVA, Rebecca I.: *The Things Accomplished Among Us. Prophetic Traditions in the Structural Pattern of Luke-Acts* (JSNT.S 141), Sheffield: Academic Press, 1997.
- DIBELIUS, Martin: Paulus auf dem Areopag. Sitzungsberichte der heidelberger Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Jahrgang 1938-39, 2. Abhandlung, Heidelberg, 1939, reprint In: Martin Dibelius – Heinrich Greeven: *Aufsätze zur Apostelgeschichte*, ed. Heinrich Greeven, Göttingen, ²1953, 29-70.
- DOBLE, Peter: *The paradox of salvation. Luke's Theology of the Cross* (SNTSMS 87), Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- EISEN, Ute E.: *Die Poetik der Apostelgeschichte. Eine narratologische Studie* (NTOA 58), Fribourg: Academic Press, 2006.
- EVANS, Craig A. – SANDERS, James A. (eds.): *Luke and Scripture. The Function of Sacred Tradition in Luke-Acts*, Minneapolis: Fortress, 1993.
- FITZMYER, Joseph A.: The Use of the Old Testament in Luke-Acts, *SBL.SP* 26 (1992) 524-538.
- FLETCHER-LOUIS, Crispin H. T.: *Luke-Acts. Angels, Christology and Soteriology* (WUNT 2.94), Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1997.
- FUSCO, Vittorio: Sul concetto di protocattolicesimo, *RivBiblit* 30 (1982) 401-434.
- FUSCO, Vittorio: Atti degli Apostoli. In: Pietro Rossano – Gianfranco Ravasi – Antonio Ghirlanda (ed.): *Nuovo dizionario di teologia biblica*, Cinisello Balsamo: Paoline, 1988, 128-137.
- GASQUE, W. Ward: *A History of the Criticism of the Acts of the Apostles*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1975.

- GREEN, Joel B.: *The Theology of the Gospel of Luke* (NT Theology), Cambridge: University Press, 1995.
- HAENCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament* (KEK 3), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, ⁷1977.
- HAGENE, Sylvia: *Zeiten der Wiederherstellung. Studien zur lukanischen Geschichtstheologie als Soteriologie* (NTA 42), Münster: Aschendorff, 2003.
- HAHN, Ferdinand: *Theologie des Neuen Testaments*, Bd I: Die Vielfalt des Neuen Testaments. Theologiegeschichte des Urchristentums, Tübingen: Mohr Siebeck, 2002.
- HÜBNER, Hans: *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, Bd III: Hebräerbrief, Evangelien und Offenbarung, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1995.
- KAMPLING, Rainer: *Erinnernden Anfang. Eine bibeltheologische Besinnung zur Relevanz der lukanischen Kirchenkonzeption für eine christliche Israeltheologie*. In: Rainer Kampling – Thomas Söding – Karl Kerelge (eds.): *Ekklesiologie des Neuen Testaments*. FS K. Kerelge, Freiburg: Herder, 1996, 139-160.
- KÄSEMANN, Ernst: *Aus der neutestamentlichen Arbeit der letzten Jahre. Verkündigung und Forschung. Theologischer Jahresbericht 1947-48*, München: Verlag Albert Lempp/Chr. Kaiser Verlag, 1949-50, 195-223.
- KÄSEMANN, Ernst: Eine Apologie der urchristlichen Eschatologie, *ZThK* 49 (1952) 272-296.
- KÄSEMANN, Ernst: Die Johannesjünger von Ephesus, *ThK* 49 (1952) 144-154.
- KÄSEMANN, Ernst: Probleme neutestamentlicher Arbeit in Deutschland, *BEvTh* 15 (1952) 133-152.
- KÄSEMANN, Ernst: Neutestamentliche Frage von heute, *ZThK* 54 (1957) 1-21.
- KÄSEMANN, Ernst: Vorwort. In: Ernst Käsemann: *Exegetische Versuche und Besinnungen*. I, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, ⁶1970, Úvod je z roku 1960.
- KÄSEMANN, Ernst: Il canone neotestamentario fonda l'unità della chiesa? In: Ernst Käsemann: *Saggi esegetici*. Dabar: Studi biblici e giudaistici, Casale Monferrato: Marietti Casale Monferrato: Marietti, 1985, 58-68.
- KÄSEMANN, Ernst: Il problema del Gesù storico. In: Ernst Käsemann: *Saggi esegetici*. Dabar: Studi biblici e giudaistici, Casale Monferrato: Marietti, 1985, 30-57.
- KÄSEMANN, Ernst: Ufficio e comunità nel Nuovo Testamento. In: Ernst Käsemann: *Saggi esegetici*. Dabar: Studi biblici e giudaistici, Casale Monferrato: Marietti, 1985, 26-27.
- KIM, Hee-Seong: *Die Geisttaufe des Messias. Eine kompositionsgeschichtliche Untersuchung des lukanischen Doppelwerkes*. Ein Beitrag zur Theologie und Intention des Lukas (KEK I,3), Göttingen: Lang, 1996.
- KNÖPPLER, Thomas: Beobachtungen zur lukanischen theologia resurrectionis. In: Peter Müller – Christine Gerber – Thomas Knöppler (eds.): *...was ihr auf dem Weg verhandelt habt*. Festschrift für Ferdinand Hahn zum 75. Geburtstag, Neukirchen Vluyn: Neukirchener Verlag, 2001, 51-62.
- KORN, Manfred: *Die Geschichte Jesu in veränderter Zeit. Studien zur bleibenden Bedeutung Jesu im lukanischen Doppelwerk* (WunT 2.51), Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1993.
- KÜMMEL, Werner Georg: Luc en accusation dans la théologie contemporaine, *ETL* 46 (1970) 265-281, reprint In: Frans Neirynck (ed.): *L'Évangile de Luc / The Gospel*

- of Luke. Revised and Enlarged Edition of L'Evangile de Luc: problèmes littéraires et théologiques*, Leuven: Leuven University Press, 1989, 3-19.
- LANE, Thomas Joseph: *Luke and the Gentile Mission. Gospel Anticipates Acts* (EHS.T 571), Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996.
- LÖNING, Karl: *Das Geschichtswerk des Lukas*, Bd I: Israels Hoffnung und Gottesgeheimnisse; Bd II: Der Weg Jesu, Stuttgart: Kohlhammer, 1997; 2006.
- LUOMANEN, Petri (ed.): *Luke-Acts. Scandinavian Perspectives* (SESJ 54), Helsinki: The Finnish Exegetical Society in Helsinki, 1991.
- MATERA, Frank J.: Jesus's Journey to Jerusalem (Luke 9,51-19,46), *JSNT.S* 51 (1993) 57-77.
- MATERA, Frank J.: *New Testament Christology*, Louisville, KY: Westminster John Knox, 1999.
- MEEKS, James A.: *The Gentile Mission in Old Testament Citations in Acts. Text, Hermeneutic, and Purpose* (LNTS 385), London: T&T Clark, 2008.
- MENZIES, Robert P.: *The Development of Early Christian Pneumatology, With Special Reference to Luke-Acts* (JSnT.S 54), Sheffield: Academic Press, 1991.
- MAYER, Edgar: *Die Reise-erzählung des Lukas (Lk 9,51-19,10). Entscheidung in der Wüste* (EHS.T 554), Frankfurt am Main: Lang, 1996.
- MOESSNER, David P. (ed.): *Jesus and the Heritage of Israel. Luke's Narrative Claim Upon Israel's Legacy*, Harrisburg, Pennsylvania: Trinity Press International, 1999.
- PANIMOLLE, Salvatore Alberto: *Il discorso di Pietro all'assemblea apostolica* (CSB 3), Bologna: EDB, 1978.
- PENNY, John Michael: *The Missionary Emphasis of Lucan Pneumatology* (JPhT.S 12), Sheffield: Academic Press, 1997.
- PERSONS, Mikeal C. – PERVO, Richard I.: *Rethinking Luke and Acts*, Minneapolis: Fortress Press, 1993.
- POKORNÝ, Petr: *Theologie der lukanischen Schriften*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998.
- PRIEUR, Alexander: *Die Verkündigung der Gottesherrschaft. Exegetische Studien zum lukanischen Verständnis von basileia tou theou* (WUNT 2.89), Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1996.
- RASCO, Bermudez E.: *La teología de Lucas: origen, desarrollo, orientaciones*, Roma: Università Gregoriana, 1976.
- RAVENS, David: *Luke and the Restoration of Israel* (JSNT.S 119), Sheffield: Academic Press, 1995.
- RESE, Martin: Neuere Lukas-Arbeiten, *ThLZ* 106 (1981) 227-228.
- RESE, Martin: Das Lucas-Evangelium. Ein Forschungsbericht. In: Hildegard Temporini – Wolfgang Haase (eds.): *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II.25.3, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1985, 2258-2328.
- RHEINHARDT, Wolfgang: *Das Wachstum des Gottesvolkes. Untersuchungen zum Gemeindegewachstum im lukanischen Doppelwerk auf dem Hintergrund des Alten Testaments*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1995.
- RICHARD, Earl: Luke – Writer, Theologian, Historian: Research and Orientation of the 1970's, *BTB* 13 (1983) 3-15.
- ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament* (GnT 10), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993.

- RUIZ FREITES, Gonzalo A.: *El caracter salvífico de la muerte de Jesús en la narración de San Lucas. Estudio exegético de Lc 23,33-49 desde la perspectiva soteriológica lucana*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2010.
- RUSAM, Dietrich: *Das Alte Testament bei Lukas* (BznW 112), Berlin: Walter de Gruyter, 2003.
- SCHNELLE, Udo: *Theologie des Neuen Testaments*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2007.
- SEGALLA, Giuseppe: L'etica narrativa per modelli in Luca-Atti. In: Giuseppe Segalla: *Un'etica per tre comunità. Etica dei Sinottici* (Studi biblici 126), Brescia: Paideia, 2000, 163-214.
- SEGALLA, Giuseppe: Etica ed escatologia futura. Escatologia presenziale ed etica nell'opera lucana. In: Giovanni Leonardi – Francesco G. B. Trolese (a cura di): *San Luca evangelista testimone della fede che unisce*. Atti del Congresso Internazionale, Padova 16-21 ottobre 2000, Vol. I: L'unità letteraria e teologica dell'opera di Luca (Vangelo e Atti degli Apostoli), Padova: Istituto per la Storia Ecclesiastica Padovana, 2002, 165-178.
- SEGALLA, Giuseppe: La memoria teologica di Gesù nell'opera storica di Luca (Vangelo e Atti). In: Giuseppe Segalla: *Teologia biblica del Nuovo Testamento* (Logos. Corso di Studi Biblici 8/2), Leumann (Torino): Elledici, 2006.
- SÖDING, Thomas: Geist der Kirche-Kirche des Geistes. Zur lukanischen Verbindung von Pneumatologie und Ekklesiologie. In: Günter Koch et al. (eds.): *Wo der Geist des Herrn wirkt, da ist Freiheit*, Würzburg: Echter, 1997, 16-67.
- SQUIRES, John T.: *The Plan of God in Luke-Acts* (SNTSMS 76), Cambridge: Cambridge University Press, 1993.²1998.
- STEYN, Gert J.: Soteriological Perspectives in Luke's Gospel. In: Jan G. van der Watt (ed.): *Salvation in the New Testament* (NT.S 121), Leiden: Brill, 2005, 133-160.
- STRAUSS, Mark L.: *The Davidic Messiah in Luke-Acts. The Promise and Fulfillment in Lucan Christology* (JSNT.S 110), Sheffield: Academic Press, 1995.
- TALBERT, Charles H.: *Literary Patterns*, Missoula: Scholars Press, 1974.
- TALBERT Charles H.: Shifting Sands: The Recent Studies of Gospel of Luke, *Interp* 30 (1976) 381-395.
- TANNEHILL, Robert C.: *The Narrative Unity of Luke-Acts*, 2 vols., Philadelphia: Fortress, 1986.1990.
- TREMOLADA Pierantonio: La teologia di Luca (1986-1966), *ScCatt* 126 (1999) 59-108.
- TUCKETT, Christopher M. (ed.): *Luke's Literary Achievement* (JSnT.S 116), Sheffield: Academic Press, 1995.
- TURRO, James C. – BROWN, Raymond E.: Canonicità. In: Raymond E. Brown – Joseph A. Fitzmyer – Roland E. Murphy (eds.): *Grande Commentario Biblico*, Brescia: Queriniana, 1973, 94-96.
- VAN UNNIK, Willem C.: Luke-Acts, a Storm Center in Contemporary Scholarship. In: Leander E. KECK – Louis J. MARTYN (eds.): *Studies in Luke-Acts. Essays Presented in Honor of P. Schubert*, London: SPCK, 1968, 15-32; reprint In: Willem C. Van Unnik: *Sparsa Collecta*. The Collected Essays, Part One: Evangelia – Paulina – Acta. Leiden: Brill, 1973, 92-110.
- VAN ZYL, Hermie C.: The Soteriology of Acts: Restoration of Life. In: Jan G. Van der Watt (ed.): *Salvation in the New Testament* (NT.S 121), Leiden: Brill, 2005, 133-160.
- VERHEYDEN, Joseph (ed.): *The Unity of Luke-Acts* (BETL 112), Leuven: Peeters, 1991.

VIELHAUER, Philip: Zum 'Paulinismus' der Apostelgeschichte, *EvTh* 10 (1950-51) 1-15, opäť publikované In: Philip Vielhauer: *Aufsätze zum Neuen Testament*, München: Kaiser, 1965, 9-27.

WASSERBERG, Günter: *Aus Israels Mitte-Heil für die Welt. Eine narrativ-exegetische Studie zur Theologie des Lukas* (BZNW 92), Berlin: Walter de Gruyter, 1998.

WALTERS, Patricia: *The Assumed Authorial Unity of Luke and Acts. A Reassessment of the Evidence* (SNTS.MS 145), Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Zhrnutie

Štúdie Ph. Vielhauera (1950) a H. Conzelmanna (1952 a 1954) zaznamenali zlom v skúmaní Lukášovho dvojdiela Lk-Sk. Príspevok prezentuje hodnotenie W. G. Kümmela a poukazuje na dopad týchto štúdií pre ďalší vývoj výskumu Lukášovej teológie. Záverom predkladá osobitné pozorovania teológie Lukášovho dvojdiela.

Summary

Studies of Ph. Vielhauer (1950) and of H. Conzelmann (1952 and 1954) were a turning point in the research on the Luke's double work (Luke-Acts). Paper presents the evaluation of W. G. Kümmel and highlights the impact of these studies for the advancement of research on Luke's theology. Finally, it proposed the specific considerations on the theology of Luke double work.

Giovanni Claudio Bottini, OFM
Studium Biblicum Franciscanum
Faculty of Biblical Sciences and Archaeology
Via Dolorosa 1
P.O.B.19424
91193 Jerusalem – IL

Literárna efektívnosť Lukášovho evanjelia pre integrálny pohľad na človeka

Jozef JANČOVIČ – Dagmar KRÁĽOVÁ

Úvod

Biblia je charakteristická svojím holistickým prístupom k človeku, ktorý sa prejavuje príležitostnou zámenou základných antropologických pojmov, ako sú napríklad *telo* (בָּשָׂר), *srdce* (לֵב), *život* či *duša* (נַפְשׁ), ale aj celkovým vnímaním osoby v jej integrite. Významovými odtieňmi týchto pojmov posvätné texty vyjadrujú bohatstvo vonkajšieho i vnútorného života osoby a načrtávajú i dimenziu tajomstva v nej. Starozákonný človek môže videním zároveň uvažovať (napr. Gn 42,21), srdcom sa rozhodovať (napr. Ž 27,8) alebo konaním počúvať (napr. Dt 30,10). Biblický dôraz na *kognitívne procesy*, akými sú *videnie*, *počúvanie* a *poznávanie*, je spojený s bohatým vyjadrovaním rôznych odtieňov *emotívnych procesov* radosti, smútku, strachu, hnevu a pod., ktoré v posvätných textoch vrcholia poslušnosťou Pánovi (porov. Joz 24,24), alebo regredujú smerom k zatvrdzovaniu si srdca (porov. Neh 9,17).

Človek podľa Písma, stvorený na Boží obraz, je obdarený bytostnou integritou, ale v dôsledku hriechu o ňu prichádza. Napriek tomu je Pánom, jeho slovom a jeho milosrdenstvom povzbudzovaný, aby ju opätovne dosahoval (porov. Gn 17,1).

Evanjelista Lukáš je osobitne vnímavý na antropologické aspekty, čím podopiera integrálny prístup k človeku v Biblii. Zvlášť jeho vlastný materiál, ktorý nenachádzame u ostatných evanjelistov (*Sondergut L*)¹, je v istom lexikálnom, štylistickom a teologickom súzvuku s početnými textami

¹ *Sondergut L* ako Lukášov osobitný materiál, ktorý použil pri kompozícii evanjelia, tvorí takmer jeho polovicu (z 1149 veršov Lk je 548 L). Skladá sa z 82 % narácií (správy o Ježišom detstve, 16 podobenstiev, 5 zázrakov, 5 príbehov, opis udalostí po zmŕtvychvstaní) a zvyšok L obohacuje diskurzívne časti evanjelia. Niektorí biblisti zastávajú názor, že Lukášov vlastný materiál tvoril samostatný jednotný prameň, napísaný okolo r. 60 po Kr. v Antiochii (porov. HERIBAN, *Príručný lexikón*, 648-649).

starozákonných kníh, napríklad v Genezis, Sudcovia, Prvá a Druhá kniha Samuelovou, Prvá a Druhá kniha kráľov a pod. Na lexikálnej úrovni sa to parciálne potvrdzuje výskytom až cez 800 semitizmov v jeho evanjeliu, popri enormnom počte raz použitých výrazov: Lk má až 971 *hapax legomena* v slovníku Nového zákona, z ktorých 90 % pochádza z gréckeho prekladu hebrejskej Biblie, zo *Septuaginty (LXX)*².

Dôležitou charakteristikou Lukášovho evanjelia je istá otvorenosť profánnym témam, univerzalizmus a štýl poplatný helénskej kultúre, charakterizovaný záujmom o historiografiu, geografiu a biografii, antickú filozofiu, grécke literárne umenie i apológiu. Antropocentrizmus helénov a ich hľadanie dokonalého človeka sa parciálne prejavuje v Lukášovom myslení a následne v spôsobe spracovania tretieho evanjelia³.

Vyjadrovanie základných psychologických procesov v L

Zo psychologicko-antropologického hľadiska základná integrita človeka spočíva v súčinnosti kognitívnych, emotívnych a konatívnych⁴ procesov osoby⁵. Vzhľadom na kognitívne procesy Lukáš rád podčiarkuje *videnie a počúvanie*, avšak jednoduché konštatovanie zmyslového vnímania v porovnaní s Matúšom a Markom sa snaží nahrádzať inými slovesami napr. Mk 6,2 (Lk 4,22). Dvomi synoptikmi Lukáš mierne prevyšuje používaním abstraktných slovies (napr. *γινώσκω* – *poznám*; *λογίζομαι* – *rozmyšľam*)⁶. Helénsky akcent na filozofiu v tomto evanjeliu má antignostickú povahu, berie totižto do úvahy celého človeka, nie iba jeho racionálnu stránku, ale i emócie a konanie, čo iba podčiarkuje Lukášov dôraz na ľudskú bázu nielen u vystupujúcich postáv, ale i pri osobe Ježiša Krista (napr. Lk 24,39-43). Zo všetkých evanjelistov práve on najviac vyjadruje rôzne emotívne procesy protagonistov perikop⁷, pomocou vnútorných monológov odhaľuje ich skryté

² Porov. MOSETTO, *Lettura del Vangelo secondo Luca*, 25.

³ Porov. ROSSÉ, *Il Vangelo di Luca*, 7-20; JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, 12-26 a i.

⁴ Z lat. *conatio* – úsilie.

⁵ Porov. ČAČKA, *Psychologie vrstev*, 27-90; STEVANI, *Per una vita*, 33-38.

⁶ Štatistické použitie slovies *γινώσκω*: Mt – 31x, Mk – 20x, Lk – 40x; *λογίζομαι*: Mt – 4x, Mk – 9x, Lk – 13x (porov. GRUYTER, *Concordance to the Novum Testamentum Graece*).

⁷ Podľa štatistického spracovania počtu emotívnych výrazov, ktorých výskyt je

motivácie⁸, čo je v súlade s niektorými textami Starého zákona, ale i s helénskou literatúrou a dobovým dramatickým umením. Senzibilitu tretieho evanjelia na emotívne procesy zamerané k Bohu možno vidieť v príbehu o uzdravení slepého pri Jerichu⁹:

	POZNÁVANIE	EMOTIVITA	KONANIE
Marek 10,52b	<i>a hned' videl</i> καὶ εὐθὺς ἀνέβλεψεν		<i>a šiel za ním</i> καὶ ἠκολούθει αὐτῷ
Matúš 20,34b	<i>a hned' videli</i> καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν		<i>a išli za ním</i> καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ
Lukáš 18,43a	<i>a hned' videl</i> καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψεν	<i>velebil Boha</i> δοξάζων τὸν θεόν	<i>šiel za ním</i> καὶ ἠκολούθει αὐτῷ
v. 43b	<i>ľud, keď to videl</i> ὁ λαὸς ἰδὼν	<i>Bohu chválu</i> αἶνον τῷ θεῷ	<i>vzdával</i> ἔδωκεν

Lukáš často dopĺňa primárne zdroje synoptických evanjelií (Marka a hypotetický prameň *Q*) nielen o emotívne, ale aj o kognitívne alebo konatívne procesy (napr. Lk 6,6 porov. s Mk 3,1; Lk 7,3-5 porov. s Mt 8,5-7 a pod.).

Osobitou zvláštnosťou v Lukášovom materiáli (*Sondergut*) je spájanie základných procesov osoby za sebou, v akejsi sérii, čiže v texte sa vyjadri najprv poznávací proces (napr. *uvidel, počul, spoznal*), po ktorom nasleduje príslušný emotívny proces, vzápätí doplnený o rozhodnutie alebo skutok protagonistu príbehu¹⁰. Explicitná zmienka o všetkých troch základných

častejší ako jedenkrát u jedného alebo dvoch evanjelistovš, je výsledok nasledovný: Mt – 250x; Mk – 127x; Lk – 393x, Jn – 232x (porov. GRUYTER, *Concordance to the Novum Testamentum Graece*).

⁸ V Lukášovom osobitnom materiáli nachádzame minimálne 8 vnútorných monológov.

⁹ Kvôli možnosti komparácie textov, prehľadnosti tabuliek a lepšiemu vnímaniu napočítanej vetnej skladby uvádzame slovenský preklad podľa: *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, SÚSCM, Rím: 1995. Údaje v nami ponúknutých zoznamoch nie sú prevzaté z iných prác, sú originálnym príspevkom.

¹⁰ Sloveso na začiatku vety je v súlade so syntaxou hebrejčiny.

procesoch osoby implicitne integruje celkový prístup tretieho evanjelia k človeku. V *Sondergut* sa takýto literárny sled procesov identifikuje 17-krát v presnom sériovom poradí: kognitívny – emotívny – konatívny proces a 16-krát vo voľne zameniteľnom poradí, pričom v tabuľke uvedené poradie zodpovedá gréckemu textu¹¹.

Integrita základných procesov v L v uvedenom poradí

	<i>POZNÁVANIE</i> vidieť/počuť/poznať	<i>EMOTIVITA</i> radosť/smútok/údiv/hnev	<i>KONANIE</i> povedať/ ísť/urobiť...
2,30-35	„uvideli moje oči“ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου	požehnal ich εὐλόγησεν αὐτούς	a povedal καὶ εἶπεν
2,48	Ked' ho zazreli ιδόντες αὐτόν	střípli od údivu ἐξεπλάγησαν	matka mu povedala εἶπεν πρὸς αὐτόν ἡ μήτηρ αὐτοῦ
5,8-9 (11)	ked' to videl ιδῶν	hrôza sa totiž zmocnila θάμβος γὰρ περιέσχεν	pritiahli... opustili... išli za ním ¹² καταγαγόντες... ἀφέντες... ἠκολούθησαν
7,13-14	ked' ju Pán uvidel καὶ ιδὼν αὐτήν ὁ κύριος	bolo mu jej ľúto ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῆς	povedal... pristúpil... ¹³ dotkol sa... povedal... νῆπιον εἶπεν... προσελθὼν... ἤψατο... εἶπεν... ἔδωκεν
7,37-38	ked' sa dozvedela καὶ ἐπιγνοῦσα	plačom...slzami... bozkávala κλαίουσα... δάκρυσιν... κατεφίλει	máčať... utierať... natierať βρέχειν... ἐξέμασεν... ἤλειφεν
9,54-56	ked' to videli ιδόντες δὲ	„...aby zostúpil oheň... a zničil ich...“ πῦρ καταβῆναι	a odišli do inej dediny καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην

¹¹ Podľa *Nuovo Testamento Greco-Italiano* (NESTLE – ALAND). V riadkoch sa snažíme zachovať postupnosť rozprávania.

¹² Záver tejto perikopy (v. 11) uvádzajú všetci synoptici.

¹³ Niektoré základné procesy v uvedených perikopách sú znásobené. Boltom sú vyznačené nosné výrazy.

		ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς	
10, 33-35	<i>ked' ho uvidel</i> ἰδῶν	<i>bolo mu ho ľúto</i> ἐσπλαγχνίσθη	<i>pristúpil... naliat... obviazal... vyložil... zaviezol... staral sa oň... vyňal... povedal</i> προσελθὼν... κατέδησεν... ἐπιχέων... ἐπιβιάσας... ἤγαγεν... ἐπεμελήθη... ἐκβαλὼν... εἶπεν
15, 20-21	<i>ked' ho zazrel jeho otec</i> εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ	<i>bolo mu ho ľúto</i> ἐσπλαγχνίσθη	<i>pribehol... hodil sa... vybozkával... povedal... prineste... oblečte... dajte prived'te... jedzme... hodujme</i> δραμῶν... ἐπέπεσεν... κατεφίλησεν... εἶπεν... ἐξενέγκατε... ἐνδύσατε... δοτε φέρετε... φαγόντες... εὐφρανθῶμεν
15, 25-28	<i>počul hudbu</i> ἤκουσεν συμφωνίας	<i>on sa však nahneval</i> ὠργίσθη δὲ	<i>nechcel vojst'</i> οὐκ ἤθελεν εἰσελθεῖν
16,14	<i>počúvali aj farizeji</i> Ἰηκουον... Φαρισαῖοι	<i>mali radi peniaze</i> φιλάργυροι	<i>posmievali sa mu</i> ἐξεμυκτήριζον αὐτόν
18,13	<i>oči ... zdvihnúť</i> τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπάραι	<i>bil sa do prs</i> ἔτυπτεν τὸ στῆθος	<i>hovoril</i> λέγων
19,7	<i>to videli</i> καὶ ἰδόντες	<i>všetci šomrali</i> πάντες διεγόγγυζον	<i>hovoriac</i> ¹⁴ λέγοντες
19, 41-42	<i>zazrel mesto</i> ἰδὼν τὴν πόλιν	<i>plakal nad ním</i> ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτήν	<i>hovoril</i> λέγων
23,47	<i>ked' stotník videl</i> ἰδὼν δὲ	<i>oslavoval Boha</i> ἐδόξαζεν τὸν θεόν	<i>hovoriac</i> λέγων

¹⁴ Particípium *hovoriac* v slovenskom preklade nie je vyjadrené; podobne i v 24,18a particípium *odpovedajúc*.

23,48	<i>videli</i> θεωρήσαντες	<i>bili sa do prs</i> τύπτοντες τὰ στήθη	<i>vracali sa domov</i> υπέστρεφον
24, 16-18a	<i>ich oči boli zastreté</i> ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο <i>neroznali</i> μὴ ἐπιγινῶναι	<i>zastavili sa zronení</i> ἐστάθησαν σκυθρωποὶ	<i>odpovedajúc...</i> ἀποκριθεὶς... <i>Kleopas povedal</i> Κλεοπᾶς εἶπεν
24, 27-35	<i>vykladal im</i> διερμήνευσεν <i>sa im otvorili oči</i> διηνοιχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ <i>a spoznali ho</i> ἐπέγνωσαν αὐτόν	<i>„či nám nehořelo srdce“</i> οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν	<i>vstali a vrátili sa...</i> <i>našli... porozprávali</i> ἀναστάντες... υπέστρεψαν... εὔρον... ἐξηγοῦντο

V ďalšej tabuľke uvádzame výskyt tých istých troch základných procesov v Lukášovom osobitnom materiáli uvedený vo voľnom, resp. naratívne prispôsobenom poradí.

Integrita základných procesov v L vo voľnom poradí

	<i>POZNÁVANIE</i> vidieť/počuť/poznať	<i>EMOTIVITA</i> radosť/smútok/údiv/hnev	<i>KONANIE</i> povedať/ísť/urobiť
1,44	<i>zaznel ... v ušiach</i> ἐγένετο ἡ φωνή ... εἰς τὰ ὦτα	<i>radost'ou</i> ἐν ἀγαλλιάσει	<i>sa zachvelo</i> ἐσκίρτησεν
2,15-19	<i>pozrime sa... videli</i> ἴδωμεν... ἰδόντες ... <i>počúvali</i> ἀκούσαντες	<i>divili sa</i> ἐθαύμασαν	<i>vyrozprávali</i> ἐγνώρισαν
2,20	<i>počuli a videli</i> ἤκουσαν καὶ εἶδον	<i>oslavovali a chválili</i> δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες	<i>sa vrátili</i> ὑπέστρεψαν
2,25-29	<i>kým neuvidí</i> μὴ ἰδεῖν	<i>velebil Boha</i> εὐλόγησεν τὸν θεόν	<i>vzal ho</i> ἐδέξατο αὐτὸ
4,28-29	<i>ked' to počuli</i> ἀκούοντες ταῦτα	<i>všetkých zachvátil hnev</i> πάντες θυμοῦ	<i>vstali... vyhnali... viedli...</i> ἀναστάντες... ἐξέβαλον... ἤγαγον <i>chceli zhodiť</i> κατακρημνίσαι
11,28	<i>počúvajú</i> ἀκούοντες	<i>sú blahoslavení</i> μακάριοι	<i>zachovávajú</i> φυλάσσουντες
14,29	<i>čo to uvidia</i> θεωροῦντες	<i>posmievať</i> ἐμπαίξειν	<i>nezačali všetci</i> πάντες... ἄρξωνται
16,23-24	<i>rozdvihol oči</i> ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς <i>zd'aleka videl</i> ὄρα... ἀπὸ μακρόθεν	<i>v mukách</i> ἐν βασάνοις „...z'utuj sa nado mnou sa hrozne trápim...“ ἐλέησόν με... ὀδυνῶμαι	<i>i zvolal...</i> φωνήσας εἶπεν

17,15-16	<i>spozoroval, že</i> ιδῶν ὅτι	<i>veľkým hlasom velebil</i> μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζων <i>d'akoval</i> εὐχαριστῶν	<i>vrátil sa ...</i> ὑπέστρεψεν <i>padol na tvár...</i> ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον
19,3-4a	<i>vidieť Ježiša</i> ιδεῖν τὸν Ἰησοῦν	<i>zatúžil</i> ἐζήτει	<i>bežal... vyšiel</i> προδραμῶν... ἀνέβη
19,4b-6.8	<i>aby ho uvidel</i> ἵνα ἴδῃ αὐτὸν	<i>s radosťou</i> χαίρων	<i>zišiel a prijal ho...</i> κατέβη καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν „ <i>dám... vrátim</i> “ δίδωμι... ἀποδίδωμι
23,8-11	<i>uvidel Ježiša</i> ιδῶν τὸν Ἰησοῦν <i>vidieť</i> ιδεῖν <i>o ňom počul</i> ἀκούειν περὶ αὐτοῦ <i>ho uvidí urobiť</i> ιδεῖν ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον	<i>veľmi sa zaradoval</i> ἐχάρη λίαν <i>už dávno ho túžil</i> ἐξ ἱκανῶν χρόνων θέλων <i>dúfal</i> ἤλπιζέν	<i>mnoho sa ho vypytoval...</i> ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν ἐν λόγοις <i>ním</i> <i>oponrhol, urobil si</i> <i>z neho posmech, dal</i> <i>ho obliecť... poslal</i> ἐξουθενήσας δὲ αὐτὸν... ἐμπαίξας περιβαλῶν... ἀνέπεμψεν
23,34	<i>lebo nevedia</i> οὐ γὰρ οἶδασιν	<i>odpust' im</i> ἄφες αὐτοῖς	<i>čo robia</i> τί ποιοῦσιν
24,12	<i>Peter... videl</i> Πέτρος... βλέπει	<i>čudoval sa</i> θαυμάζων	<i>vrátil sa domov</i> ἀπῆλθεν
24,37-39	<i>mysleli, že vedia</i> ἐδόκουν... θεωρεῖν <i>pozrite... vidíte</i>	<i>zmätení a nal'akani</i> πτοηθέντες δὲ καὶ ἔμφοβοι <i>čo sa ľakáte</i>	<i>dotknite sa</i>

	ἴδετε... ἴδετε	τί τεταραγμένοι	(<i>a presvedčte sa</i>) ¹⁵ ψηλαφήσατέ
24,45-52	<i>im otvoril myseľ</i> <i>aby porozumeli</i> διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν συνιέναι	<i>s veľkou radosťou</i> μετὰ χαρᾶς μεγάλης <i>velebili Boha</i> εὐλογοῦντες τὸν θεόν	<i>oni sa mu klaňali</i> προσκυνήσαντες αὐτὸν <i>sa vrátili</i> ὑπέστρεψαν <i>stále boli v chráme</i> ἦσαν διὰ παντός ἐν τῷ ἱερῷ

¹⁵ Verš 39 zdôrazňujúci realitu Ježišovho tela po vzkriesení, uvádza grécke sloveso *vidieť* dvakrát a raz sloveso *pozrieť* (v slov. preklade *presvedčte sa*).

V oboch uvedených tabuľkách vystupuje do popredia celostný, integrálny pohľad Lukáša na osoby a s nimi súvisiace udalosti¹⁶, t. j. jeho pozornosť na vnímanie/poznávanie, prežívanie/emócie a konanie vystupujúcich postáv¹⁷. Pri vyjadrovaní procesov, najmä pri voľnom poradí, Lukáš niekedy strieda opis a priamu reč protagonistov perikop, čo je odrazom jeho schopnosti narátora¹⁸. Takisto je možné sledovať, že niektoré perikopy sú na toto celostné vnímanie človeka zamerané viac a procesy poznávania, emotívneho nastavenia alebo konania sa v nich zdôrazňujú, znásobujú či opakujú napríklad: v rozprávaniach o Ježišom narodení (Lk 2,1-52), v podobenstve *o Boháčovi a Lazarovi* (Lk 16,19-31), v príbehu *o Zachejovi* (Lk 19,1-10), pri ukrižovaní (Lk 23,33-49) a hlavne v udalostiach po zmŕtvychvstaní (Lk 24,1-53)¹⁹.

Ježišova osobnostná integrita

Lukáš s osobitou pozornosťou vyjadril poznávacie (napr. 2,46; 6,8; 19,5), emotívne (napr. 10,21; 12,50; 22,15) i konatívne procesy (4,43; 9,51; 17,25) v prípade Ježiša. Dá sa to zreteľne vidieť v nasledovnej tabuľke, kde séria základných procesov vystúpi v aktivite Ježiša a to v perikope *o vzkriesení naimského mladíka* (7,11-15) a pri *plači nad Jeruzalemom* (19,41-44). Podobná schéma literárneho podania procesov sa eviduje aj v typických Lukášových podobenstvách *o milosrdnom Samaritánovi* (10,30-35) a *o márnotrattom*

¹⁶ Zreteľne vyjadrené základné procesy osoby v usporiadaní: *videnie, cítenie a konanie* okrem výnimiek (napr. Mt 9,36-37; 14,14; Mk 6,34; 10,14.21) nenachádzame pravidelne a často ani u Matúša, ani u Marka najmä preto, lebo obaja evanjelisti síce vyjadrujú poznávanie a konanie, ale nevyjadrujú tak často emotívne prežívanie postáv a skupín v jednotlivých perikopách.

¹⁷ Oba prehľady v tabuľkách prinášajú širokú paletu Lukášovho integrálneho pohľadu na psychologické situácie postáv, a to od celkom zreteľných a jednoznačných príkladov, až po ich spleť naračnou technikou vyjadrené vzťahy, pre ktoré je v tomto zmysle nevyhnutná precíznejšia analýza.

¹⁸ Príkladom je úryvok 9,54-56, kde je emotívne nastavenie učeníkov vyjadrené v priamej reči: „...aby zostúpil oheň z neba a zničil ich?“

¹⁹ Zdá sa, že Lukáš akoby od začiatku evanjelia zdôraznením „videnia“ božského Dieťaťa následne celým evanjeliom pripravoval čitateľa na najdôležitejšie „videnie“ v jeho závere (porov. ALETTI, *L'arte di raccontare*, 29-31; FARKAŠ, *Naratívne umenie*, 83-88): videnie Božieho milosrdenstva na kríži (v 23,35 jedenkrát a v 23,47-49 je divanie sa uvedené 3-x) a videnie Zmŕtvychvstalého (v kapitole 24 sa o videní priamo alebo nepriamo hovorí 14-krát). Evanjelista toto videnie neustále dokresľuje primeranými emóciami.

synovi (15,11-32), kde protagonisti oboch príbehov (Samaritán a otec) zosobňujú postoj Ježiša voči ľuďom. V uvedených textoch nachádzame tú istú kľúčovú emóciu, ktorou je súcit.

Porovnanie lukášovských perikop

<i>VZKRIESENIE MLADÍKA 7,11-15</i>	<i>JEŽIŠOV PLAČ NAD JERUZALEMOM 19,41-44</i>	<i>MILOSRDNÝ SAMARITÁN 10,30-35</i>	<i>MÁRNOTRATNÝ SYN 15,11-32</i>
<i>išiel do mesta</i> (v. 11) ἐπορεύθη εἰς πόλιν		<i>istý cestujúci</i> (v. 33) τις ὁδεύων	
<i>sa priblížil</i> (v. 12) ἤγγισεν	<i>ked' sa priblížil</i> (v. 41) καὶ ὡς ἤγγισεν	<i>prišiel k nemu</i> ἦλθεν κατ' αὐτόν	
<i>ju uvidel</i> (v. 13) ἰδὼν αὐτήν	<i>zazrel mesto</i> ἰδὼν τὴν πόλιν	<i>ho uvidel</i> ἰδὼν	<i>ho zazrel</i> (v. 20) εἶδεν αὐτόν
<i>BOLO MU jej EÚTO</i> ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῆς	<i>PLAKAL nad ním</i> ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτήν	<i>BOLO MU ho EÚTO</i> ἐσπλαγχνίσθη	<i>BOLO MU ho EÚTO</i> ἐσπλαγχνίσθη
<i>pristúpil</i> (v. 14) προσελθὼν	<i>hovoril</i> (v. 42) λέγων	<i>pristúpil k nemu</i> (v.34) προσελθὼν	<i>príbehol k nemu</i> δραμῶν
<i>dotkol sa</i> ἤψατο		<i>nalial... obviazal</i> <i>vyložil... zaviezol</i> <i>κατέδησεν... ἐπιχέων</i> <i>ἐπιβιβάσας...</i> <i>... ἤγαγεν</i>	<i>hodil sa mu okolo</i> <i>krku, vybozkával</i> <i>ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν</i> <i>τράχηλον αὐτοῦ,</i> <i>κατεφίλησεν αὐτόν</i>
<i>povedal</i> εἶπεν		<i>povedal</i> (v. 35) εἶπεν	<i>povedal</i> (v. 22) εἶπεν
<i>hovorim ti, vstaň</i> σοὶ λέγω, ἐγέρθητι		<i>staraj sa oň</i> ἐπεμελήθη αὐτοῦ	<i>rýchlo prineste</i> <i>oblečte... dajte</i> ταχύ ἐξενέγκατε ἐνδύσατε ... δότε

Lukáš evidentne zdôraznil Ježišovu integritu, v rámci ktorej harmonicky interagujú poznávacie, emotívne a konatívne procesy²⁰. Evanjelista uvádza súcit ako dominantnú Ježišovu emóciu aj v ostatných textoch prostredníctvom Ježišovho pozorného vnímania fyzických, psychických i duchovných potrieb osôb, následného zľutovania a konania dobra. Autentický súcit je hybnou, kľúčovou silou Ježišovho milosrdenstva, o ktorom prináša Lukášovo evanjelium mimoriadne svedectvo²¹. Súcit je akoby križovatkou mravného rozhodovania a konania osoby. Zo psychologického hľadiska je charakteristikou zrelého človeka, ktorý vo svojich postojoch autenticky integruje svoje poznávacie, emotívne i konatívne procesy a rozvíja v sebe životodarnú spiritualitu. Z prirodzeného hľadiska vyžaduje mentálnu a emotívnu otvorenosť, odpútanie od samého od seba (decentráciu), poznávanie a chápanie iného, čo je podmienené vlastným sebaopoznaním a seba prijatím²².

Ježišova osobná integrita sa v Lukášovom evanjeliu odráža aj v jeho integrálnom prístupe ku svojim adresátom: rozširoval a prehľboval ich poznanie, registroval a usmerňoval ich emotivitu a svojím príkladom, skutkami i slovom ich učil konať v dôsledku autentického poznávania a cítenia. V Lukášovom *Sondergut* nachádzame časté situácie, v ktorých Ježiš usmerňoval nielen poznávanie (napr. 2,49; 7,40.44; 13,2.4) a konanie svojich poslucháčov (napr. 5,4; 10,28.37; 14,8), ale aj ich emócie (napr. 5,10; 7,13; 9,55; 10,41; 11,28; 12,1; 12,15; 13,17 a pod.). Emotívny stav adresátov najprv zachytil, následne akceptoval, a napokon potvrdil (napr. 7,44-46), zmiernil (napr. 12,32) alebo inak usmernil (napr. 10,20). Ježišov postoj zodpovedajúci vlastnej integrite efektívne zviditeľňuje jeho milosrdenstvo voči človeku²³.

Integrálny ľudský prístup Ježiša, ktorý inkarnuje Boží postoj voči nám ľuďom, registroval všetky dimenzie svojich poslucháčov a vychádzal im v ústrety s pomocou, ak sa voči nemu zámerne neuzatvorili, ale akceptovali

²⁰ Dôkazom dokonalosti ľudskej integrity Ježiša sú aj jeho postoje v záťažových situáciách (napr. 4,16-30; 9,51; 23,34.46 a pod.).

²¹ Zdá sa, že Lukáš prostredníctvom svojho zozbieraného materiálu a redakčnou prácou s ním chcel nadviazať na výrečný obraz milosrdného Boha v SZ, vyjadrovaný najmä prostredníctvom prorokov (porov. Mich 7,18-20). Predovšetkým v Lukášovom evanjeliu je osoba Ježiša v plnosti času spásy viditeľným zjavením, „tvárou“ Božieho milosrdenstva (porov. JÁN PAVOL II., *Dives in misericordia*, 14-18).

²² Porov. STEVANI, *La dimensione evolutiva*, 367.

²³ Svedectvom o Ježišovom milosrdenstve v L sú podobenstvá (napr. 7,41-42; 10,30-37; 13,6-9; 15,8-32), zázraky (napr. 7,11-17; 17,11-19; 22,49-51), udalosti (napr. 7,36-50; 9,52-56; 19,1-10), výroky (napr. 6,36; 23,34; 23,43).

jeho usmernenia²⁴. Kognitívnu a emotívnu otvorenosťou mohli zakúsiť Ježišovo chápanie poznania, súcitiť a skutky milosrdenstva, čo ich viedlo na cestu pokánia (gr. *metanoia*) a k následným prejavom milosrdenstva voči núdznym²⁵. V konečnom dôsledku spolupracovali s Ježišom na dovŕšení vlastnej evanjelizácie i na spoločnej evanjelizácii blížnych. Práve Ježišov štýl integrálneho ohlasovania evanjelia zostáva kľúčovým aj pre novú evanjelizáciu Cirkvi.

Záver

Skúmané skutočnosti nastolili otázky o pôvode tejto antropologicko-psychologickej senzibility evanjelistu a jej literárneho podania. Odpoveď môže mať viacero rovín. Integrálny pohľad mohol byť črtou tradícií a prameňov, z ktorých Lukáš čerpal: *Sondergut* má typický integrálny štýl, ktorý berie do úvahy antropologický rozmer starozákonných textov zameraných na istú integritu človeka. Pri redakčnej práci s prameňmi sa však evanjelista vedomejšie ako ostatní evanjelisti usiloval o celostné vnímanie osoby a čiastočne ho preniesol aj do prebratého synoptického materiálu²⁶. Integrálne chápanie osoby parciálne determinovala jeho intelektuálna helénska formácia, ktorá pohľad na jednotu človeka obohatila o nové popisné koncepty a o analyzujúce pohľady so zámerom lepšieho pochopenia ľudskej osoby. To sa odráža v spôsobe vyjadrovania aj cez abstraktné pojmy, ktorých cieľom je systematickejšie poznanie a zdokonaľovanie človeka²⁷. Lukášova vnímavosť na celého človeka svedčí však koniec koncov aj o jeho osobnej integrite a duchovnej zrelosti²⁸. V jeho literárno-teologickom podaní evanjelia zaiste zohrala kľúčovú úlohu osobná hlboká reflexia nad Ježišovou osobou

²⁴ Pre dôslednejšie zhodnotenie Lukášovho vyjadrovania Ježišovho integrálneho prístupu k človeku je potrebná analýza konkrétnych lukášovských perikop.

²⁵ Lukáš uvádza spomedzi synoptikov výraz pokánie, gr. *metanoia* najčastejšie (Mt – 4x, Mk – 3x, Lk – 14x).

²⁶ Porov. KRÁĽOVÁ, *Integrálna evanjelizácia*, 87-91.

²⁷ Antická grécka kultúra bola zameraná na hľadanie dokonalého človeka až po jeho zbožštenie, teda pôvod u bohov, ktorého však v realite nenachádzala. Lukáš prináša do helénskeho prostredia odpoveď aj na toto hľadanie zvesťou, že na svet prišiel dokonalý človek a Boh, Ježiš Kristus, s úplnou ľudskosťou.

²⁸ Celistvý pohľad na človeka u Lukáša sa mohol v minulosti interpretovať mienkou, že bol lekárom a ak ním naozaj bol, aj to môže sčasti vysvetľovať jeho holistickú vnímavosť jednotlivca.

s dokonalou ľudskou integritou a integrálnym prístupom ku všetkým svojim poslucháčom. Potvrďuje to práve komplexnejší opis a svedectvo o ľudskej prirodzenosti Ježiša²⁹, ktorého prezentuje ako najdokonalejší obraz Božej integrity a milosrdenstva³⁰.

Uvedené skutočnosti ako výsledok inšpirácie Ducha Svätého a precíznej aktivity (porov. *Lk* 1,1-4) slobodnej, humánne a spirituálne bohatej osoby evanjelistu³¹ utvorili celkový dôraz evanjelia na milosrdenstvo a na radostné pokánie, ktoré hlboko zasahujú i dnešného človeka.

Zoznam použitej literatúry

- Nuovo Testamento Greco-Italiano* (NESTLE – ALAND), Roma: Società Biblica Britannica & Forestiera, ²⁷1996.
- Concordance to the Novum Testamentum Graece*. Of Nestle-Aland, 26th Edition, and to the Greek New Testament, 3rd Edition. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1987.
- ALETTI, Jean-Noël: *L'arte di raccontare Gesù Cristo. La scrittura narrativa del vangelo di Luca*, Brescia: Editrice Queriniana, 1991.
- JÁN PAVOL II.: *Dives in misericordia*. Encyklika. Pápežské dokumenty, zv. 2., Trnava: SSV, 1993.
- ČAČKA, Otto: *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*, Brno: Masarykova univerzita, 1997.
- FARKAŠ, Pavol: *Naratívne umenie evanjelistu Lukáša*, Bratislava: RKCMBF UK, 2007.
- HERIBAN, Jozef: *Príručný lexikón biblických vied*, Bratislava: Don Bosco, ²1994.
- JANČOVIČ, Jozef: *Imago Dei (Gn 1,27) – biblický koncept úplnosti a dokonalosti človeka*, *Studia Biblica Slovaca 2005*, Svit: KBD, 39-59.
- JOHNSON, Luke T: *Evangelium podle Lukáše*. Sacra pagina, editor D. J. Harrington, Kostelní Vydří Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- KRÁĽOVÁ, Dagmar: *Integrálna evanjelizácia v Evanjeliu podľa Lukáša*, Dizertačná práca. RKCMBF Bratislava, 2012.
- MOSETTO, Francesco: *Lettura del Vangelo secondo Luca*, Roma: LAS, 2003.
- ROSSÉ, Gérard: *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, Roma: Città Nuova Editrice, 2006.
- STEVANI, Milena: *La dimensione evolutiva della capacità di empatia*, *Rivista di Scienze dell'Educazione* 34 (1996) 3.
- STEVANI, Milena: *Per una vita religiosa oltre le dicotomie*, Roma: LAS, 1994, 141 s.

²⁹ Lukáš si dáva záležať na svedectve o Ježišovej ľudskej prirodzenosti od počatia (1,31), cez detstvo (2,40), skrytý (2,51) i verejný život (napr. 9,51), po zmŕtvychvstanie (24,39-43) a nanebovstúpenie (24,50).

³⁰ Porov. JANČOVIČ, *Imago Dei*, 57.

³¹ V Lukášovom evanjeliu sa evidentný dôraz kladie na modlitbu a prítomnosť Ducha Svätého.

Zhrnutie

Pozorné štúdium Lukášovho evanjelia a zvlášť skúmanie lukášovského materiálu (tzv. *Sondergut*) na báze novodobého psychologického prístupu k Písmu odhaľuje jednak výnimočný dôraz autora na poznanie človeka a jeho emotívnych aspektov, ktoré reflektujú psychologické dianie v osobách. Pozoruhodnosť si evanjelium zasluhuje tiež koncentrovaním výrazov z významových polí základných psychologických procesov kognitivity, emotivity a konativity súčasne. Dané fakty zefektívňujú integrálny pohľad na človeka načrtnutý v biblickej antropológii Starého zákona i v helénskej kultúre. Dokonalá integrita Ježišovej osoby sa ozrejmuje z jednej strany cez harmonickú súčinnosť daných procesov s výraznou emóciou súcitu a z druhej strany cez integrálny prístup Ježiša k svojim adresátom.

Summary

A close reading and study of the Gospel according to Luke and specially a focus on Lukan proper material (*Sondergut*) in terms of recent psychological approach made more evident Lukan emphasis on the knowledge of human being and on the emotions that reflect psychological activities inside. Surprisingly, Luke's Gospel is noteworthy by the concentration of expressions from three semantic fields of basic psychological processes (cognitive, emotive, conative). All these facts strengthen an integral view on human being both in some of Old Testament texts and in the Hellenistic culture. The perfect integrity of Jesus personality in the Luke Gospel is made evident on the one hand by his harmonious interactivity of given processes with the dominant emotion of compassion and on the other hand by his integral approach towards people and listeners.

Jozef Jančovič
Kapitulská 26
811 01 Bratislava
jancovicjozef1@gmail.com

Dagmar Kráľová
Kremnická 17
851 01 Bratislava
dasa.fma@gmail.com

Treba uznať prínos

Náhľad do nedávnej publikačnej tvorby biblistov

Blažej Štrba

Dejiny sa píšu s odstupom času i preto, že nie je možné súčasne sledovať udalosti i dávať ich do súvislostí bez nadmernej váhy subjektivity. Preto tento bibliografický náhľad do tvorby biblistov na Slovensku a v susedných Čechách predstavuje len neúplný počet ostatných biblických odborných publikácií, ktoré vyšli v rokoch 2011–2012 s ich stručnou charakteristikou¹.

28. februára 2011 bola v Badíne predstavená Posynodálna apoštolská exhortácia pápeža Benedikta XVI. o Božom slove v živote a poslaní Cirkvi – *Verbum Domini*². Vydal ju Spolok svätého Vojtech v Trnave ako 83. publikáciu v edícii Pápežské dokumenty a to v pomerne krátkom čase po jej zverejnení vo Vatikáne 11. novembra 2010. Biblistom, študentom a milovníkom Biblie ponúka táto publikácia na svojich 167 stranách množstvo podnetov na štúdium Biblie, ale i na šírenie Božieho slova v nej obsiahnutého. V bodoch č. 32-33 sa pápež zmieňuje o súvise medzi rozvojom biblického bádania a cirkevným Magistériom, ktorý začína uznaním o prínose biblickej exegézy. „Predovšetkým treba uznať prínos, ktorým prispela niesla do života Cirkvi

¹ Pre bohatší pohľad na biblistiku na Slovensku odkazujeme na deskriptívne prehľady FARKAŠ, Pavol: *Minulosť a prítomnosť biblických vied v slovenskom kontexte*. In: Blažej Štrba (ed.): *Studia Biblica Slovaca 2005*, Svit: KBD, 2006, 11-16; TRSTENSKÝ, František: *Biblické vedy na Slovensku pred pádom a o po páde komunizmu*, *Duchovný pastier : revue pre teológiu a duchovný život* 89 (1/2008) 10-19.

² SEKERAK, Marian: *Slovenský preklad Verbum Domini predstavený verejnosti*. http://www.postoy.sk/slovensky_preklad_verbum_domini (2012-10-30).

historicko-kritická exegéza a ďalšie metódy textovej analýzy, ktoré sa rozvinuli v poslednom čase.“ (49) Podľa pápeža pozornosť týmto metódam sa nemôže prehliadnuť, nakoľko je súčasťou realizmu vtelenia. Historický fakt je konštitutívny pre kresťanskú vieru, a teda štúdium Biblie vyžaduje znalosť výskumných metód či už historicko-kritického rázu, alebo literárno-teologického skúmania. V tejto perspektíve treba nám uznať prínos i našich publikácií na ďalšie použitie pre čitateľov a ich hodnotenie ponechať zasa pre eventuálnych recenzentov.

Bibliisti vo svete reagovali podstatne rýchlejšie na Posynodálnu exhortáciu *Verbum Domini* (2010) ako na dokument Pápežskej biblickej komisie *Biblia a morálka* (2008)³. I v roku 2012 sa v zahraničnej literatúre ťažko nachádza komentár na tento dokument. V prípade exhortácie *Verbum Domini* sa však komentáre objavovali rýchlo a početne po jeho prezentovaní⁴. Na Slovensku je obraz v tejto problematike inverzný. Hoci nemáme žiadny systematický komentár k *Verbum Domini*, v roku 2011 sa objavil 367 stranový komentár k dokumentu *Biblia a morálka*⁵. Tento zborník 27 prednášok zahraničných a domácich odborníkov z oblasti biblických vied, morálnej a pastorálnej teológie editovala Mária Kardis (5-10). Prednášky sú rozdelené do dvoch častí: Komentáre k dokumentu (11-164) a Teologické reflexie nad dokumentom (165-360). Po obsahu (361-364) nasleduje adresár (365-367). Zborník vydala Gréckokatolícka teologická fakulta ako výstup z rovnomennej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, ktorá sa konala rámci III. biblických dní dňa 25. 10. 2010 na Gréckokatolíckej teologickej fakulte PU v Prešove v spolupráci s Katolíckym biblickým dielom vo Svite. Cieľom konferencie bolo predstavenie dokumentu. Samotný zborník pomôže slovenskému čitateľovi zhodnotiť, ako konferencia splnila svoj cieľ.

³ PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka* (Dokumenty Svätej stolice 66), Trnava: Spolok svätého Vojtech, 2009.

⁴ Uvedieme len dva exempláre, v ktorých sa možno dočítať o ďalšej literatúre, ktorá pojednáva o tomto dokumente: APARICIO VALLS, Carmen – PIÉ-NINOT, Salvador (a cura di): *Commento alla Verbum Domini. In memoria di P. Donath Hercsik, S.I.*, Roma: Gregorian & Biblical Press, 2011; TÁBET, Michelangelo – DE VIRGILIO, Giuseppe (eds): *Sinfonia della Parola. Comento teologico all'Esortazione Apostolica "Verbum Domini"*, Roma: Rogate, 2011.

⁵ KARDIS, Mária (ed.): *Biblia a morálka. Zborník prednášok z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v rámci projektu "Biblické dni" 25. októbra 2010*, Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2011.

Z vydavateľstva Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity vyšla v tom istom roku 2011 aj štúdia *História interpretácie posvätných spisov kresťanstva I.* od doc. Daniela Slivku⁶. Po obsahu (3) nasleduje samotné pojednávanie problematiky (5-124), bez odkazov na bibliografické zdroje, ktoré sú však uvedené na záver, triedené na fonty (125), odbornú literatúru (125-135), slovníky (135-137) a internetové zdroje (137).

V ostatných desaťročiach rastie v súvislosti so štúdiom historického pozadia vzniku biblického textu záujem o apokryfnú literatúru, medzi ktorou má význačné miesto apokalyptika. Slovenské publikum určite uvíta monografiu Petra Juhása s názvom *Sýrska Baruchova apokalypsa 1-21*⁷. Monografia je prekladom prvej, druhej a začiatku tretej časti (Baruchova modlitba) tohto diela zo sýrčiny, ktorý je opatrený odborným komentárom. Monografia tvorí len čiastkový výstup dlhodobého projektu, ktorého cieľom je spracovanie celej apokalypsy. Publikácia začína obsahom (5-6), po ktorom nasleduje úvod (9-11), Prolegomena (12-33), samotný preklad a vybraný komentár (34-127), končí sa záverom (128-129), zoznamom použitej triedenej literatúry (pramene /130-134/ a štúdie a pomôcky /134-144/) a zoznamom skratiek (145-147).

Katolícke biblické dielo so sídlom vo Svite sa medzičasom stalo známym svojou biblicko-pastoračnou činnosťou a pomerne bohatou biblickou publikáciou. Saleziánske vydavateľstvo Don Bosco práve vďaka projektu v spolupráci s Katolíckym biblickým dielom vydávalo 10 rokov časopis *Sväté písmo pre každého*. Zhodnotenie tohto dlhodobého a bezpochyby biblicko-pastoračne hodnotného projektu sa konalo 12. februára 2011 v Ružomberku na konferencii o skúsenostiach s časopisom *Sväté písmo pre každého*. Knižným výstupom tejto konferencie bola v tom istom roku 45. publikácia Katolíckeho biblického diela *Počuli sme Božie slovo*, ktorú zostavil vtedajší riaditeľ KBD prof. Anton Tyrol⁸. Takmer 80 stranový zborník 12 príspevkov a úvodníka stručne a vecne charakterizuje spomínaný projekt z viacerých rovín a predkladá i niekoľko biblických prednášok.

Postupujúc geograficky z východu na západ treba spomenúť vedeckú kolektívnu monografiu s názvom *Textový, exegetický a teologický výskum Evanjelia podľa Marka*⁹. Vedúci autorského kolektívu prof. Pavol Farkaš vo

⁶ SLIVKA, Daniel: *História interpretácie posvätných spisov kresťanstva I.*, Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2011.

⁷ JUHÁS, Peter: *Sýrska Baruchova apokalypsa 1-21*, Košice: Viena, 2011.

⁸ TYROL, Anton (ed): *Počuli sme Božie slovo*, Svit: KBD, 2011.

⁹ FARKAŠ, Pavol a kolektív: *Textový, exegetický a teologický výskum Evanjelia*

svojom príspevku predstavuje prehľadne vedeckú a odbornú literatúru týkajúcu sa Markovho evanjelia v českom a slovenskom kontexte. 144 stranová hodnotná monografia končí zoznamom premennej (123), druhoradej použitej (124-131) i výberovej literatúry k Markovmu evanjeliu (132) a kvalitnou farebnou obrazovou prílohou (135-144). Publikáciu vydala Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, UK v Bratislave v roku 2011.

Slovenskí biblisti zaiste pozitívne ohodnotia i dve české publikácie z roku 2011. Prvou je monografia doc. Petra Marečka s názvom *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*¹⁰. Vedecká exegetická štúdia, vydaná na Cyrilometodskej teologickej fakulte Univerzity Palackého v Olomouci, sa zaoberá tzv. veľkonočnými príbehmi v podaní štyroch kánonických evanjelií – Mt 27,62–28,20; Mk 16,1-8(9-20); Lk 24,1-53 a Jn 20,1–21,25 – a kladie si za cieľ podať výklad tých záverečných kapitol evanjelií, ktoré obsahujú rozprávanie veľkonočných udalostí. 335 stranová publikácia sa uzatvára zoznamom skratiek (301-304), bohatým zoznamom literatúry (305-322), zoznamom autorov (323-327), zhrnutím v anglickom jazyku (328) a obsahom (331-335).

Druhou vedeckou publikáciou v českom jazyku s názvom *Svoboda ve vztahu k službě a poslušnosti*¹¹ je biblicko-teologická štúdia od autorov Petra Chalupu a Ivany Gabriely Vlkovej OP, ktorá pojednáva o problematike vzťahu služby a poslušnosti na jednej strane a úplnej slobody človeka na strane druhej. V prvej časti monografie sa P. Chalupa venuje dialektike vzťahu medzi slobodou a službou v starozákonných textoch (5-60) a v druhej časti G.I. Vlková skúma zmysel a hodnotu poslušnosti, ku ktorej starozákonné texty pozývajú (61-145). Po závere (147-148) nasleduje zhrnutie v angličtine (149-150), zoznam skratiek (151-152), zoznam použitej literatúry (153-160), určite nápomocný index biblických citácií (160-172), zoznam citovaných autorov (173-174), po ktorom knihu uzatvára obsah (175-178). Autori touto štúdiou

podľa Marka, Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, UK v Bratislave, 2011.

¹⁰ MAREČEK, Petr: *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích. Výklad závěrečných kapitol kanonických evangelií*, Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2011.

¹¹ CHALUPA, Petr – VLKOVÁ, Gabriela Ivana: *Svoboda ve vztahu k službě a poslušnosti. Biblicko-teologická studie*, Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2011.

reagujú na podnet, ktorý dal dokument Biblia morálka s výkladom slobodného konania človeka ako odpoveď na Boží dar.

V roku 2011 Pavel Vilhan publikoval na Pápežskej Gregorovej univerzite dve kapitoly svojej dizertácie s názvom *Elusive Power of paternal authority in the Book of Sirach (Neistá moc otcovskej autority v knihe Sirach)*¹². Po predslove (3) a obsahu (4-5), nasleduje úvod (7-11) a dve vybrané kapitoly The right measure of power (Sir 33,19-33) a Paternal authority in Sirach a záver (81-85). Separát obsahuje tiež zoznam použitých skratiek (87-91), index autorov (93-94), zoznam všetkej literatúry (95-118) a obsah celej dizertačnej práce (119-121). Cieľom prvej časti dizertácie je podať exegézu doteraz málo prebádaných kapitol knihy Sirach (7, 30, 33 a 42), v ktorých sa vyníma téma autority otca v rodine. Na jej štúdium v kontexte celej knihy, ako aj v kontexte biblických a mimobiblických prameňov bola zameraná druhá, teologická časť práce. Ostáva len želaním, aby aspoň niečo z výsledkov sa dostalo i slovenskému biblickému publiku.

V júni roku 2012 vyšla malá odborná štúdia Michala Mališa s názvom *Šimon z Cyrény ako príklad učeníka v Lukášovom dvojdielí*¹³. Táto 124-stranová štúdia sa venuje principiálne len jednému veršu Lk 23,26 a skúma, či evanjelista chcel zobrazit' Šimona ako príklad učeníka. Podrobný literárno-teologický rozbor, obohatený diskusiou s vedeckými názormi a opodstatnenými inovatívnymi uzávermi, dodáva tejto pôvodne diplomovej práci nadštandardnú vážnosť. Po zozname skratiek (114-115), zozname schém (116) a zozname použitej literatúry (117-120), nasleduje slovenský (121) a anglický (122) abstrakt a záverečný obsah (123-124).

Cenným biblickým prínosom z leta roku 2012 je vedecká monografia doc. Františka Trstenského s názvom *Pavlove listy z väzenia*¹⁴. Vedecká monografia, vydaná Katolíckym biblickým dielom, je vlastne systematickou exegeticko-teologickou analýzou štyroch Pavlových listov z väzenia – Filipanom, Filemonovi, Kolosanom a Efezanom. „Cieľom je vysvetliť význam biblického textu v jeho historickom kontexte s dôrazom na teologické posolstvo“ (15). Analýzu každého zo štyroch listov, autor delí na dve časti.

¹² VILHAN, Pavel: *Elusive Power of paternal authority in the Book of Sirach*, Roma: Faculty of Theology, Pontifical Gregorian University, 2011.

¹³ MALIŠ, Michal: *Šimon z Cyrény ako príklad učeníka v Lukášovom dvojdielí* (Teologické otázky 3), Baďín: KSFX, 2012.

¹⁴ TRSTENSKÝ, František: *Pavlove listy z väzenia. Exegeticko-teologická analýza*, Svit: KBD, 2012.

Prvá predstavuje okrem historických okolností, otázky týkajúce sa autorstva, miesta a času kompozície, literárnej štruktúry a špecifik konkrétneho listu. Druhá časť je literárnou analýzou textov s cieľom objasniť niektoré Pavlove teologické koncepty a ponúknuť ich aktualizáciu. Monografia začína obsahom (10-13), zoznamom skratiek (14) a po predhovore (15), nasleduje takmer dvesto strán samotného korpusu štúdie. Na záver je index autorov (208-213) a triedená použitá literatúra i podľa jednotlivých listov (214-223). Súčasťou publikácie je priložené CD – *Úvahy o apoštolovi Pavlovi*.

Na jeseň roka 2012 vyšla vo vydavateľstve Katolíckej univerzity Verbum publikácia s názvom *Základy biblickej hebrejčiny*¹⁵ od Antona Tyrola. Táto 95-stranová učebnica biblickej hebrejčiny má zodpovedať „požiadavkám a nárokom kladeným na prvé zoznámenie sa s biblickou hebrejčinou v rámci základného kurzu štúdia teológie“ (3) na slovenských teologických fakultách a inštitútoch. Po triedenom zozname bibliografie (90-92), nasleduje obsah (93-94) a následne ako dodatok Stručný slovník najčastejšie používaných hebrejských slov (I-XIV).

Ako záverečnú publikáciu predstavíme dielo mravčej práce, dôsledného spracovania a rigorózne vedeckého charakteru – slovník. Až s postupom času sa bude môcť doceniť 1327 stranový *Grécko-slovenský slovník* od Heleny Panczovej¹⁶. Slovník začína prehľadom dejín gréckeho jazyka (9-24), po ktorom autorka venuje dve strany gréčtine na Slovensku (25-26) a jednu stranu vzniku slovníka (27). Následne sú starostlivo vysvetlené obsah a forma slovníka (28-39), použitá literatúra (40-42), zoznam autorov, diel a skratiek (43-54) a zoznam menej obvyklých znakov používaných v etymologickej časti (55-56). Samotný slovník je na stranách 59-1327. Tejto publikácii sa budú tešiť a hodne ju využívať nie mnohí ľudia, ale viaceré generácie.

Treba uznať prínos týchto publikácií, i keď niektoré sú tvorené viac populárnejším, iné zasa vedecky rigoróznejšim štýlom. Pre biblistiku majú veľkú hodnotu najmä tie, ktoré majú zúžený predmet skúmania, jasnejšiu a precíznejšiu metodológiu a dokážu uviesť čitateľa do väčších hĺbok skúmaných textov a či starobylého jazyka.

¹⁵ TYROL, Anton: *Základy biblickej hebrejčiny*, s.l.: Verbum – vydavateľstvo KU, 2012.

¹⁶ PANCZOVÁ, Helena: *Grécko-slovenský slovník. Od Homéra po kresťanských autorov*, Bratislava: Lingea, 2012.

Zoznam použitej literatúry

- APARICIO VALLS, Carmen – PIÉ-NINOT, Salvador (a cura di): *Commento alla Verbum Domini. In memoria di P. Donath Hercsik, S.I.*, Roma: Gregorian & Biblical Press, 2011.
- FARKAŠ, Pavol: Minulosť a prítomnosť biblických vied v slovenskom kontexte. In: Blažej Štrba (ed.): *Studia Biblica Slovaca 2005*, Svit: KBD, 2006, 11-16.
- FARKAŠ, Pavol a kolektív: *Textový, exegetický a teologický výskum Evanjelia podľa Marka*, Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, UK v Bratislave, 2011.
- CHALUPA, Petr – VLKOVÁ, Gabriela Ivana: *Svoboda ve vztahu k službě a poslušnosti. Biblicko-teologická studie*, Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2011.
- JUHÁS, Peter: *Sýrska Baruchova apokalypsa 1-21*, Košice: Viena, 2011.
- KARDIS, Mária (ed.): *Biblia a morálka. Zborník prednášok z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v rámci projektu "Biblické dni" 25. októbra 2010*, Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2011.
- MALIŠ, Michal: *Šimon z Cyrény ako príklad učeníka v Lukášovom dvojdielne* (Teologické otázky 3), Badín: KSFX, 2012.
- MAREČEK, Petr: *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích. Výklad závěrečných kapitol kanonických evangelií*, Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2011.
- PANCZOVÁ, Helena: *Grécko-slovesný slovník. Od Homéra po kresťanských autorov*, Bratislava: Lingea, 2012.
- PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka* (Dokumenty Svätej stolice 66), Trnava: Spolok svätého Vojtech, 2009.
- SEKERAK, Marian: Slovenský preklad Verbum Domini predstavený verejnosti [online]. [cit. 2012-10-30]. Dostupné na internete: http://www.postoy.sk/slovensky_preklad_verbum_domini.
- SLIVKA, Daniel: *História interpretácie posvätných spisov kresťanstva I*, Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2011.
- TÁBET, Michelangelo – DE VIRGILIO, Giuseppe (eds): *Sinfonia della Parola. Comento teologico all'Esortazione Apostolica "Verbum Domini"*, Roma: Rogate, 2011.
- TRSTENSKÝ, František: Biblické vedy na Slovensku pred pádom a o po páde komunizmu, *Duchovný pastier : revue pre teológiu a duchovný život* 89 (1/2008) 10-19.
- TRSTENSKÝ, František: *Pavlove listy z väzenia. Exegeticko-teologická analýza*, Svit: KBD, 2012.
- TYROL, Anton (ed): *Počuli sme Božie slovo*, Svit: KBD, 2011.
- TYROL, Anton: *Základy biblickej hebrejčiny*, s.l.: Verbum – vydavateľstvo KU, 2012.
- VILHAN, Pavel: *Elusive Power of paternal authority in the Book of Sirach*, Roma: Faculty of Theology, Pontifical Gregorian University, 2011.

Zhrnutie

Príspevok predstavuje niektoré odborné publikácie slovenských a českých autorov, ktoré vyšli v rokoch 2011 – 2012 a pojednávajú biblické jazyky, texty či témy.

Summary

Contribution presents some books of Slovak and Czech scholars which were published in the years 2011 – 2012 and deal with the biblical languages, texts or themes.

Blažej Štrba
Banská 28
976 32 Badín – SK
blazejstrba@xaver.sk

RECENZIE

OPATRŇNÝ, Dominik: *Ježíš – světlo slepých. Uzdravení slepého od narození ve čtvrtém evangelíu. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, 132 s. ISBN 978-80-244-2864-2.*

Podľa úvodných slov monografia obsahuje text dizertačnej práce. Vedecká a odborná verejnosť v Česku a na Slovensku dostáva do rúk knihu, ktorá obsahuje výsledky exegeticko – filologického, historického a teologického výskumu zameraného na 9. kapitolu Evanjelia podľa Jána. Autor vychádza z validného textovo-kritického vydania biblického textu, ako i ďalších prameňov (vydania biblických štandardných prameňov, aké si vyžaduje práca tohto charakteru: prekladov a diela starovekých cirkevných spisovateľov). Svoj výskum zakladá na komentároch, ktoré uvádza v dvoch kategóriách: do 16. stor. (9 titulov) a od 17. stor. (38 titulov).

Dominik Opatrný sa problematikou jánovskej spisby venoval už vo svojej diplomovej práci, takže mal patričné predpoklady na zvládnutie témy zvolenej pre dizertačnú prácu. Tému slepoty vo svetle papyrologických svedectiev sa venoval aj v článku, ktorý publikoval v renomovanom biblickom časopise *Biblica (Bib 91, č. 4, 2010, s. 583-594)*.

Autor monografie sa po úvodných poznámkach venuje kontextu analyzovanej kapitoly Jn 9 (určenie začiatku a konca textového fragmentu). Brillantným spôsobom uvádza textovo-kritické poznámky a podáva aj literárnu štruktúru textu. V ďalšej časti uvádza preklad do českého jazyka aj s poznámkami. Detailne sa sústredil na podobné a tzv. paralelné rozprávania v starovekej literatúre (napr. uzdravenie slepého človeka cisárom Vespaziánom), v Starom zákone a v synoptických evanjeliách. V tretej kapitole sa autor monografie koncentroval na problematiku literárneho žánru skúmaného textu, a vo štvrtej kapitole analyzuje postavenie slepých v staroveku na Blízkom východe: ako pramene mu poslúžili zachované textové papyrusové svedectvá. Konkrétnu a priamu interpretáciu textu obsahuje piata kapitola, ktorá je po exegetickej stránke spracovaná na vysokej

vedeckej úrovni. Veľkým obohatením odbornej verejnosti je exkurz o dejinách pôsobenia textového fragmentu Jn 9,2-3.

Autor monografie v šiestej kapitole nastolil dve otázky: 1. Aká je historická autenticosť príbehu? 2. Aké miesto má poslanstvo Jn 9 v kontexte Evanjelia podľa Jána? Hľadanie odpovede na prvú otázku dalo autorovi možnosť uviesť veľa riešení väčšinou hypotetického charakteru, a teda všetky ponúknuté čiastkové riešenia sa pohybujú v rovine pravdepodobnosti. Napriek tomu autor konštatuje, že to, čo vieme o historickom Ježišovi, dobre zodpovedá niektorým detailom v Jn 9: Ježiš skutočne odmietol interpretovať každé utrpenie ako trest za hriech. Ďalej je pravdou, že v jeho poslanstve rezonovala idea naliehavosti času. Použitie blata vytvoreného zo slín sa javí ako dosť nevhodné pre uzdravenie človeka, a teda ako autentické. Ježiš aplikoval s veľkou pravdepodobnosťou titul „Syn človeka“ na seba, i keď sa jeho pravý význam mohol v priebehu tradície meniť (s. 130). Ako hermeneutický kľúč k riešeniu druhej položenej otázky autor monografie ponúkol začiatok (prológ) a koniec (prvý záver) evanjeliového textu, kde sú v centre pozornosti ako leitmotívy prítomné témy svetla a tmy, viery a nevery, podobne ako v Jn 9 (s. 131).

Je dobré vyjadriť potešenie nad skutočnosťou, že publikácia doktora Dominika Opatrného uzrela svetlo sveta, a že výsledky jeho bádania sú v tejto forme prístupné odbornej a akademickej verejnosti v Česku a na Slovensku.

Pavol Farkaš

OZNAMY

NESTLE-ALAND

Novum Testamentum Graece

28. revidovaná edícia

Knižný trh odbornej literatúry bol v tomto roku obohatený o najnovšie revidované kritické vydanie gréckeho textu Nového Zákona Nestle-Aland (NA28), ktoré je výsledkom práce tímu expertov pod vedením Barbary Aland a tiež riaditeľa Inštitútu pre výskum novozákonného textu.

Najnovšia edícia je revíziou predchádzajúceho 27. vydania a predstavuje úplne novú koncepciu v prípade Katolíckych listov, v ktorých sú zapracované výsledky textovo-kritického skúmania *Edicio Critica Maior*¹ (ECM). Z toho dôvodu bol text Katolíckych listov plne prevzatý z ECM a tiež ich kritický aparát bol nanovo koncipovaný.

Ako príklad zmien, ktoré sa dotýkajú textu i kritického aparátu Katolíckych listov oproti predchádzajúcemu vydaniu možno uviesť nasledovné: NA28 odráža viac ako tridsať textových úprav podľa ECM, z kritického aparátu Katolíckych listov vymizli niektoré znaky ako napr. hranaté zátvorky, ktoré indikovali možné textové dodatky.

Ďalšie úpravy nastali i v uvádzaní súvislostí a prepojení medzi textami používaním značiek *et*, *sed* a *cf*. Latinské skratky a vsuvky zostali z väčšej miery nezmenené. Odkazy uvádzané na vonkajšom okraji textu dostali prehľadnejšiu formu. Zmenou je aj odstránenie Appendixu III: *Editionum differentiae* z NA28.

¹ ALAND, Barbara – ALAND, Kurt (et al.): *Novum Testamentum Graecum – Editio Critica Maior IV. Die Katholischen Briefe*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, ²2012.

Inovácie sa týkajú aj formy NA28, nakoľko okrem klasickej tlačenej verzie bude NA odteraz zverejňovaná aj v digitalizovanej podobe. To prinesie zaiste väčšiu aktuálnosť informácií, zrozumiteľnosť prezentovania a vzájomného prepojenia textov a údajov. Výhodou elektronickej verzie NA28 je nesporne aj vysvetľovanie významu skratiek, značiek či latinských textov vo vystupujúcich aktívnych oknách priamo v texte. Očakáva sa, že v najbližšej dobe bude digitalizovaný aparát obohatený aj o fotodokumentáciu manuskriptov.

Hoci NA28 prináša najviac viditeľné zmeny najmä v prípade Katolíckych listov, čitateľ sa v nich vďaka prehľadnej forme určite veľmi rýchlo zorientuje. Nakoniec treba dodať, že zámerom editorov nebolo prácu s textom skomplikovať, ale poskytnúť odbornej čitateľskej verejnosti skvalitnený grécky text Nového zákona zapracovaním najnovších výsledkov textového skúmania, čo sa im skutočne aj podarilo. Každý, kto bude nové kritické vydanie NA28 používať, ho ocení ako neodmysliteľnú súčasť pri štúdiu alebo v rámci svojej profesie.

Martina KORYTLAKOVÁ